

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту

Завідувач кафедри публічної політики

д. держ. упр., професор

_____ Дзюндзюк В. Б.

ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, гр. ППГЗ-1-23

Ю. В. Бойко

Науковий керівник

к.держ.упр., доц.

К. І. Козлов

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ	5
1.1 Аналіз поняття та сутності дезінформації в контексті гібридних загроз ..	5
1.2 Теорії дезінформації: когнітивний, соціальний та політичний підходи ..	7
1.3 Історичний розвиток дезінформаційних захворювань: від радянської пропаганди до сучасних інформаційних війн	10
1.4 Вплив алгоритмів соціальних мереж на поширення дезінформації	13
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД РОСІЙСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ	16
2.1 Історичний контекст та еволюція російської дезінформації.....	16
2.2 Ключові напрямки та теми російської дезінформації	19
2.3 Контент-аналіз російської дезінформації.....	22
2.4 Вплив дезінформації на різні соціальні групи в Україні	25
2.5 Соціологічний аналіз впливу дезінформації на громадську думку	28
2.6 Економічні аспекти дезінформаційних захворювань	33
РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	37
3.1 Державні стратегії та засоби протидії дезінформації в Україні	37
3.2 Роль медіа, громадських організацій та успішні кампанії протидії дезінформації	41
3.3 Порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду	45
3.4 Проблеми та виклики інформаційної безпеки в Україні	50
3.5 Пропозиції щодо вдосконалення національної стратегії інформаційної безпеки та міжнародної співпраці	53
ВИСНОВКИ.....	58
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі інформація стала ключовим ресурсом, здатним впливати на суспільство, економіку та політику держави. Як зазначається в дослідженні USAID/Internews, українці все частіше визначають інформаційні маніпуляції як одну з найактуальніших проблем [17, с. 24]. Водночас розвиток технологій та глобалізація інформаційного простору сприяли збільшенню кількості дезінформаційних проблем, які стали ефективним інструментом впливу у гібридних війнах. Як зазначає В. Горбулін, дезінформація вже давно є елементом сучасних гібридних війн, використовуваним для досягнення геополітичних цілей [31, с. 45].

Актуальність вивчення особливостей дезінформації зростає в контексті російської агресії проти України. В. Горбулін зазначає, що російські інформаційні кампанії використовують для маніпулювання громадською думкою та створення негативного іміджу України на міжнародній арені, що посилює геополітичну напругу та підриває демократичні інститути [31, с. 34]. Ці процеси становлять реальну загрозу інформаційній безпеці та національному суверенітету [49].

Гібридні загрози, в тому числі дезінформація, стали складовою сучасних конфліктів. Як зазначає Микола Гордієнко, інформаційні наративи в гібридних війнах є багатовимірними, охоплюючи різні аспекти політичного, економічного та соціального життя [32, с. 56]. Україна, яка є об'єктом інтенсивних інформаційних атак з боку Російської Федерації, потребує чіткого розуміння сутності та механізмів дезінформації для ефективної протидії цьому явищу.

Проблема дезінформації активно досліджується як в українському, так і в міжнародному науковому середовищі. Г. Почепцов, наприклад, аналізує новітні форми дезінформації, які базуються на використанні соціальної мережі та штучного інтелекту [43, с. 78].

На міжнародному рівні дослідження дезінформації зосереджені на аналізі її впливу на демократичні інститути. Наприклад, EUvsDisinfo виділяє основні наративи російської пропаганди та їхній вплив на громадську думку в Європі [2].

Аналітики NATO StratCom досліджують технології, які використовують для поширення фейкових новин, зокрема ботів і алгоритмів соціальних мереж [9].

Проте залишається недостатньо дослідженою специфіка російської дезінформації в контексті українського суспільства.

Об'єктом дослідження є дезінформація як складова частина гібридних загроз, спрямованих на дестабілізацію України. Предметом є методи поширення дезінформації та інструменти її нейтралізації в умовах гібридних загроз.

Предметом дослідження є методи поширення дезінформації та інструменти її нейтралізації в умовах гібридних загроз.

Методом дослідження є аналіз дезінформації як інструменту гібридної війни та розробка рекомендацій щодо ефективної протидії цим загрозам.

Для досягнення мети такого завдання:

1. Дослідити поняття та сутність дезінформації в контексті гібридних загроз.
2. Проаналізувати історичний розвиток дезінформаційних почуттів.
3. Вивчити основні наративи російської дезінформації проти України.
4. Оцінити вплив дезінформації на соціальні, економічні та політичні процеси в Україні.
5. Визначте найефективніші стратегії боротьби з дезінформацією в Україні та за кордоном.
6. Розробити рекомендації для вдосконалення державної стратегії інформаційної безпеки України.

Методологія дослідження базується на міждисциплінарному підході, який охоплює теоретичний, аналітичний та емпіричний рівні. Основними методами є:

- Контент-аналіз для визначення ключових наративів дезінформації.
- Соціологічне опитування для оцінки впливу дезінформації на громадську думку.
- Порівняльний аналіз для вивчення українського та міжнародного досвіду протидії дезінформації.
- Моніторинг інформаційного простору для виявлення сучасних

тенденцій у сфері дезінформації.

Результати дослідження мають вагомим практичне значення, тому вони можуть бути використані для:

1. Вдосконалення законодавчої бази України у сфері інформаційної безпеки.
2. Розробки освітніх програм для підвищення рівня медіаграмотності населення.
3. Створення технологічних інструментів для автоматичного виявлення фейків.
4. Посилення міжнародної співпраці у сфері боротьби з дезінформацією.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

1.1 Аналіз поняття та сутності дезінформації в контексті гібридних загроз

Дезінформація як виявляє широкий спектр форм і механізмів впливу, спрямованих на маніпуляцію суспільною свідомістю, підрив довіри до державних інституцій та створення сприятливих умов для реалізації геополітичних цілей агресора. Як зазначає Г. Почепцов, дезінформація є навмисним поширенням викривленої чи неправдивої інформації з призначенням впливу на свідомість аудиторії, що робить її потужним інструментом у гібридних війнах [43, с. 78].

Основні характеристики дезінформації

Згідно з дослідженнями М. Давидюка, дезінформація має такі характерні риси [34, с. 45]:

- Навмисність: інформація створюється і поширюється з чітко визначеними цілями, що служать маніпуляції думкою.
- Викривленість фактів: використання напівправди, приховування важливих аспектів або вигадкування подій для досягнення необхідного ефекту.
- Маніпулятивність: дезінформація орієнтована на емоції аудиторії, що дозволяє підсилити її вплив на сприйняття.
- Масштабність: завдяки сучасним технологіям та соціальним медіа, дезінформація може досягати мільйонів людей за дуже короткий час.

За даними А. Боброва, дезінформація в контексті гібридних загроз спрямована на досягнення таких цілей [24, с. 56]:

- Дискредитація держави: створення негативного іміджу країни на міжнародній арені через спотворення фактів і поширення брехливих відомостей.
- Дестабілізація внутрішньої ситуації: поглиблення соціальних конфліктів,

розповсюдження паніки та підрив довіри до уряду і державних інститутів.

- Розширення впливу агресора: легітимізація дій агресора на міжнародній арені та посилення його позицій через маніпуляції і інформаційні атаки.

Різновиди дезінформації

Г. Почепцов пропонує класифікацію дезінформації за ключовими критеріями [43, с.57]:

1. За спосіб поширення:

- Традиційна медіа (телебачення, радіо, газети).
- Соціальні мережі та месенджери.
- Усна передача інформації.

2. За змістом:

- Політична дезінформація: спрямована на маніпуляцію виборцями та дискредитацію опонентів.

- Економічна дезінформація: включає фейки про економічну кризу, корупцію або фінансові скандали.

- Соціальна дезінформація: поширення фейків, які викликають соціальну напругу, наприклад, у сферах охорони здоров'я чи освіти.

3. За формою:

- Абсолютно неправдива інформація.
- Напівправа, яка по цьому правдиві та вигадані елементи.
- Спотворення фактів, що вводять аудиторію в оману.

Дезінформація як інструмент гібридної війни

Як призначає Г. Почепцов, гібридна війна - це об'єднання різноманітних стратегій впливу, включаючи інформаційні кампанії, спрямовані на ослаблення противника [43, с. 87]. Дезінформація займає центральне місце в цій концепції завдяки своїй здатності впливати на свідомість людей та формувати вигідні для агресора наративи.

Наприклад, російські інформаційні кампанії проти України мають на меті:

- Формування форми ворога: поширення міфів про "нацистів в

Україні", що використовують для легітимізації військових дій.

- Розпалювання внутрішніх конфліктів: акцент на регіональних, мовних та етнічних відмінностях з планом дестабілізації країни.
- Дискредитація євроатлантичного курсу України: поширення фейків про "зовнішнє управління" та негативні наслідки співпраці з НАТО та ЄС.

За дослідженнями Г. Почепцова, дезінформація має руйнівний вплив на демократичні інститути та громадянське суспільство [43, с. 36]:

- Підрив довіри до медіа: постійне поширення фейків знижує довіру до традиційних засобів масової інформації.
- Поляризація суспільства: дезінформація створює ворожі групи, що поглиблюють соціальні конфлікти.
- Зниження критичного мислення: маніпулятивні стратегії, спрямовані на послаблення здатності громадян аналізувати інформацію.

1.2 Теорії дезінформації: когнітивний, соціальний та політичний підходи

Аналіз дезінформації як соціально-комунікативного явища вимагає міждисциплінарного підходу, після чого вона охоплює когнітивні, соціальні та політичні аспекти. Кожен із цих підходів розглядає феномен дезінформації з різною точкою зору, що дозволяє глибше зрозуміти її вплив на суспільство та механізми дії.

Когнітивний підхід

Когнітивний підхід фокусується на впливі дезінформації на процеси сприйняття та обробки інформації індивідумом. Як зазначає М. Давидюк, пропаганда використовує психологічні стратегії, зокрема когнітивні упередження, що досягають ефективності маніпулювання громадською думкою [34, с. 46].

Основними когнітивними упередженнями, які експлуатують

дезінформацію, є:

- Підтверджувальне упередження (confirmation bias). Люди інші довіряють інформацію, яка підтверджує їх існуючі переконання, навіть якщо вона є неправдивою. Це пояснює, чому фейкові новини часто поширюються в середовищі однодумців.
- Ефект повторення. Частина повторення неправдивої інформації робить її більшою переконливою. Як призначає М. Давидюк, цей механізм широко використовується в пропаганді для формування ілюзії правдивості та маніпулювання сприйняттям інформації [34, с. 65].
- Використання душевних тригерів. Дезінформація часто апелює до емоцій, таких як страх, гнів або співчуття, що знижує здатність до критичного аналізу.

Наприклад, під час пандемії COVID-19 поширення фейків про "небезпечність вакцин" базувалося на страху перед невідомими дослідниками, що значно вплинуло на рівень вакцинації в окремих країнах.

Соціальний підхід

Соціальний підхід акцентує увагу на впливі дезінформації на колективну свідомість та соціальні процеси. За М. Давидюком, дезінформація здатна створювати та змінювати соціальні явища, формувати нові норми і моделі поведінки, що впливають на громадську думку та соціальну стабільність [34, с. 65].

Ключовими соціальними механізмами поширення дезінформації є:

- Соціальні мережі як посередники. Алгоритми платформи, такі як Facebook чи Twitter, сприяють розширенню фейків завдяки їхній високій вірусності. Групи однодумців у соціальних мережах посилюють вплив дезінформації, створюючи ефект «ехо-камери».
- Соціальна валідність. Якщо фейкову новину збільшує кількість людей, вона сприймається як більш правдива. NATO StratCom зазначає, що використання ботів та тролів значно підвищує цей ефект [9].

- Розкол суспільства. Дезінформація може спрямовуватися на посилення соціальної поляризації. Наприклад, фейки про мовні чи етнічні конфлікти створюють для створення розбіжностей між групами населення.

Соціальний підхід дозволяє зрозуміти, чому дезінформація так ефективно впливає на велику групу людей та захист масових соціальних змін.

Політичний підхід

Політичний підхід розглядає дезінформацію як інструмент геополітичної боротьби та маніпуляції політичними процесами. Як зазначає М. Давидюк, використання дезінформації для досягнення стратегічних цілей, таких як ослаблення демократичних інститутів, дестабілізація регіонів або дискредитація політичних опонентів [34, с. 87].

Основними напрямками політичного використання дезінформації є:

- Вплив на виборчі процеси. Фейкові новини та маніпуляції громадською думкою стають ключовими інструментами під час вибору шкідливих. Наприклад, у США під час вибору в 2016 році російські пропагандисти активно використовували соціальні мережі для впливу на результати.

- Дискредитація міжнародних альянсів. Російська дезінформація спрямована на послаблення НАТО та ЄС шляхом поширення міфів про неефективність цих організацій та їхній «антидемократичний» характер.

- Легітимізація авторитарних режимів. Пропаганда створює позитивний образ влади, наприклад, через наголошення на "стабільності" чи "патріотизмі".

Політичний підхід підкреслює стратегічну значущість дезінформації як критичне формування геополітичної реальності та впливу на міжнародні відносини.

Когнітивний, соціальний та політичний підходи дають можливість всебічно уявляти феномен дезінформації. Вони показують, як це явище діє на різних рівнях - від індивідуального сприйняття до глобальної політики. Як

зазначає М. Давидюк, ефективна протидія дезінформації можлива лише за умови врахування її багатовимірності та комплексного аналізу [34, с. 150].

1.3 Історичний розвиток дезінформаційних захворювань: від радянської пропаганди до сучасних інформаційних війн

Історичний розвиток дезінформаційних випадків демонструє їхню еволюцію від традиційних методів пропаганди до складних, технологічно просунутих інформаційних операцій. Від радянської епохи до сучасних гібридних конфліктів дезінформація залишається ефективним інструментом геополітичної боротьби.

Радянська пропаганда: витoki та формування системи дезінформації

Радянський Союз розробив потужну систему дезінформації, що мала на меті створення позитивного образу комуністичного режиму та дискредитацію Заходу. Як зазначає В. Горбулін, дезінформація стала важливою складною радянською зовнішньою політикою та інструментом впливу на міжнародну арену, що активно використовувалося для досягнення стратегічних цілей [31, с. 45].

Основними характеристиками радянської пропаганди були:

- **Централізований контроль.** Радянський уряд повністю контролював медіа-простір, що дозволяло ефективно поширювати офіційні наративи.
- **Використання культурних інструментів.** Книги, фільми та радіопередачі активно використовувалися для формування позитивного образу СРСР.
- **Маніпуляція фактами.** Як зазначає Г. Почепцов, радянська пропаганда часто поєднувала правдиву інформацію з вигаданими фактами для створення переконливих наративів [43, с. 78].

Крім того, СРСР використовував концепцію "мирного співробітництва" для демонстрації своєї явної прихильності до світу, водночас підтримуючи

антизахідні настрої в країнах третього світу.

Дезінформація в період Холодної війни

Під час Холодної війни дезінформація стала інструментом боротьби між двома наддержавами - США та СРСР. У цьому періоді використовувалися такі методи:

- Чорна пропаганда. Це поширення фейкових повідомлень від імені противника для дискредитації його позиції. За даними Віктора Горбуліна, в період Холодної війни СРСР активно використовував пропаганду для дискредитації США, зокрема, звинувачуючи їх у військових злочинах під час війни у В'єтнамі [43, с. 45].

- Підтримка радикальних груп. Радянська пропаганда сприяла активізації антизахідних рухів у Латинській Америці, Африці та Азії, поширюючи ідеї антиімперіалізму.

- Використання агентів впливу. СРСР інфільтрував своїх агентів у ЗМІ та громадських організаціях Західної Європи, щоб поширити вигідні наративи.

Однією з найбільш успішних інформаційних операцій стало створення міфу про те, що вірус ВІЛ був створений в лабораторіях ЦРУ. Цей фальшивий наратив активно розповсюджувався через наукові публікації та журналістські розслідування, що значно послабило довіру до американських медичних установ і політики. Операція «DENVER» є прикладом такої кампанії дезінформації, коли створення і поширення вигаданих фактів використовувалося для маніпуляцій з громадською думкою, що значно вплинуло на сприйняття американських інститутів та їхніх дій у глобальному контексті [21].

Еволюція дезінформації в цифрову епоху

Розвиток технологій у XXI столітті зробив дезінформацію більш масштабною та ефективною. Як зазначає М. Давидюк, ключовими чинниками успіху сучасних дезінформаційних ризиків [34, с. 123].

- Соціальні мережі. Платформи, такі як Facebook, Twitter та Telegram, дозволяють миттєво поширювати фейки серед мільйонів користувачів.

Наприклад, під час анексії Криму Росія активно використовувала соціальні мережі для просування наративів про «законність» своїх дій.

- Алгоритми поширення. Як зазначає NATO StratCom, алгоритми соціальної платформи сприяють посиленню емоційно насиченого контенту, що робить фейки більш вірусними [9].

- Технології штучного інтелекту. Штучний інтелект дозволяє створювати високоякісні дипфейки та автоматизувати поширення дезінформації через бот-мережі.

Сучасні дезінформаційні кампанії Росії, спрямовані проти України, включають:

- Фейкові новини про "геноцид російськомовного населення" в Україні.
- Маніпуляції з історією для обґрунтування територіальних претензій.
- Дискредитація міжнародної допомоги через поширення міфів про "зовнішнє управління".

Глобальний контекст: дезінформація як інструмент впливу

Як зазначає RAND Corporation, дезінформація стала глобальною загрозою, яка впливає на демократичні процеси в усьому світі [10]. Вона використовує для:

- Втручання у вибори. Наприклад, російські кампанії впливу під час президентських виборів у США 2016 року були спрямовані на підрив довіри до демократичної системи.
- Дестабілізація міжнародних альянсів. Російська пропаганда поширює міфи про "розпад ЄС" та "необхідність розпуску НАТО".
- Посилення авторитарних режимів. Використання дезінформації для створення позитивного образу лідерів, таких як Володимир Путін чи Олександр Лукашенко.

Історичний розвиток дезінформації демонструє її адаптивність до нових умов і технологій. Від радянської пропаганди до сучасних інформаційних війн дезінформація залишається потужним інструментом для досягнення

геополітичних цілей. Як зазначає Г. Почепцов, сучасна боротьба з дезінформацією потребує комплексного підходу, що включає моніторинг інформаційного простору, підвищення медіаграмотності та міжнародного співробітництва [43, с. 210].

1.4 Вплив алгоритмів соціальних мереж на поширення дезінформації

Сучасні соціальні мережі, такі як Facebook, Twitter, YouTube, Telegram і TikTok, значною мірою дозволяють використовувати інформацію мільйонами користувачів по всьому світу. Алгоритми цієї платформи спрямовані на максимізацію взаємодії користувачів із контентом, що часто погіршує до максимального підвищення емоційно заряджених і сенсаційних матеріалів, зокрема дезінформації. Як призначає М. Давидюк, ці алгоритми стали одними інструментами для поширення фейкових новин, які активно використовують в інформаційних кампаніях під час гібридних війн [34, с. 113].

Алгоритми як підсилювачі дезінформації

Алгоритми соціальних мереж забезпечують кілька важливих функцій, які несвідомо сприяють поширенню дезінформації:

- **Сортування контенту.** Платформи вибирають алгоритми, які підбирають матеріали відповідно до інтересів користувачів. Це створюється, коли емоційно насичений контент, зокрема фейки, отримує перевагу перед повідомленням, що вимагає критичного аналізу.
- **Ефект вірусності.** Алгоритми сприяють швидкому розширенню контенту, який викликає сильні емоції, такі як гнів або страх. Як зазначає НАТО StratCom, цей механізм активно використовується для розпалювання соціальних конфліктів через дезінформацію [9].
- **Персоналізація інформаційного простору.** Платформи формують інформаційні бульбашки, в яких користувачі містять лише ті новини, які

підтверджують їх переконання. Це підсилює когнітивні упередження та робить аудиторію більш вразливою до маніпуляцій.

Ефект інформаційних бульбашок

Інформаційні бульбашки є одним із найбільших викликів у боротьбі з дезінформацією. Як зазначає М. Давидюк, ці бульбашки створені за допомогою алгоритмів, які фільтрують інформацію, залишаючи тільки ту, що відповідає інтересам користувача [34, с. 65]. У результаті:

- Користувачі ізольовані від альтернативних точок зору.
- Дезінформація, що підтверджує упередження користувача, виглядає більшою переконливою.
- Виникає поляризація суспільства, що ускладнює конструктивний діалог між всіма соціальними групами.

Прикладом цього є поширення фейків під час пандемії COVID-19, коли антивакцинаторські рухи активно використовували алгоритми соціальної мережі для посилення своїх позицій.

Використання ботів та тролів

Алгоритми соціальних мереж також використовують у поєднанні з ботами та троями для автоматизації поширення дезінформації. За даними RAND Corporation, вони забезпечують такі функції [10]:

- Штучне підвищення популярності контенту. Боти масово лайкають і коментують пости, створюючи ілюзію підтримки.
- Таргетинг вразливих груп. Алгоритми не можуть виявляти та направляти дезінформацію на групи користувачів із низьким рівнем критичного мислення.
- Розпалювання конфліктів. Боти створюють додаткові пости, що викликають гарячі дискусії та розколюють суспільство.

Наприклад, під час анексії Криму Росія активно використовувала ботоферми для поширення наративів про "право кримчан на самовизначення".

Дипфейки та штучний інтелект

Технології штучного інтелекту, включаючи дипфейки, створили новий рівень дезінформації. Як позначає Г. Почепцов, дипфейки можуть створювати фальшиві відео чи аудіо, які виглядають надзвичайно реалістично [43, с. 210]. Це відкриває можливості для:

- Дискредитації політичних лідерів. Наприклад, створення фальшивих заяв, написаних офіційним особам.
- Розпалювання конфліктів. Фейкові відео, які демонструють нібито "жорстокість" однієї зі сторін конфлікту, можуть викликати масові заворушення.
- Маніпуляції громадською думкою. Дипфейки використовують для поширення недовіри до офіційних джерел інформації.

Зусилля у протидії дезінформації

Соціальні мережі намагаються впроваджувати механізми боротьби з дезінформацією, зокрема:

- Позначення контенту. Facebook та Twitter почали маркувати підозрілі новини.
- Видалення акаунтів ботів. Наприклад, Twitter регулярно блокує облікові записи, які використовують у розширеній дезінформації.
- Алгоритмічні зміни. Платформи намагаються змінити свої алгоритми, щоб зменшити видимість фейків, проте це негативна критика з боку прихильників свободи слова.

Алгоритми соціальної мережі значно підсилюють ефективність дезінформаційних захворювань, створюючи їх масовими, таргетованими та вірусними. Як зазначає NATO StratCom, боротьба з дезінформацією вимагає активної співпраці між державами, соціальними платформами та громадянським суспільством [9]. Удосконалення алгоритмів, підвищення медіаграмотності користувачів і розвиток технологій виявлення фейків є критичними випадками для протидії цій загрозі.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД РОСІЙСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

2.1 Історичний контекст та еволюція російської дезінформації

Дезінформація як інструмент впливу має глибокі історичні корені, і Росія, починаючи ще з періоду Радянського Союзу, активно використовувала її для досягнення своїх геополітичних цілей. З початку ХХ століття та до сьогодні Росія залишається одним із основних глобальних операторів в інформаційній війні, адаптуючи свої стратегії до нових умов технологічної революції та політичних змін.

Радянська пропаганда та її основи

Історія російської дезінформації бере початок ще з етапу революційних перетворень, коли після Жовтневої революції 1917 року радянський уряд став активно використовувати пропаганду та маніпуляційні відомості для формування комуністичного ідеалу серед населення. Як зазначає Г. Почепцов, інформація з часів Радянського Союзу стала активним інструментом стабільності держави. а й культурні інструменти, такі як мистецтво, кіно та радіо, для поширення ідеології, формуючи певний світогляд серед населення [45, с. 78].

У цей період було закладено основи використання дезінформації як інструмента глобального впливу. Спеціальні служби, зокрема НКВС, почали створення та поширення фальшивих документів, доноси, а також відомі «чорні операції», спрямовані на дискредитацію опозиційних урядів. Радянська пропаганда базувалася на перекручуванні фактів та маніпуляцій, спрямованих на ідеологічну боротьбу із Західним світом, який був представлений як головний ворог соціалізму.

Холодна війна та розвиток дезінформації

З початком Холодної війни дезінформація стала інструментом у боротьбі між двома наддержавами - США та СРСР. Росія почала використовувати нові

форми інформаційної боротьби, зокрема через міжнародну мережу "інформаційних фронтів". За словами Г. Почепцова, у цей період радянський уряд активно організував пропагандистські кампанії, які включали не лише поширення фейкових новин у засобів масової інформації, а й підтримку радикальних рухів у країнах третього світу [45, с. 115].

Основні методи дезінформації в період Холодної війни:

1. Чорна пропаганда. Цей метод відбувається в розширенні неправдивих або збільшених фактів, створених від імені опонента з надання дискредитації. СРСР активно використовував цей метод для підризу довіри до американських демократичних інститутів.

2. Теорії змови. Одним із найвідоміших прикладів є ідея, що США є відповідальними за створення вірусів і хвороб, які поширюються в Африці, чи підтримують расову дискримінацію.

3. Підтримка антизахідних рухів. Радянські спецслужби фінансували різні радикальні групи в Європі та Латинській Америці, які виступали проти колоніальної політики Західних держав, але водночас підтримували радикальне розповсюдження комуністичних ідей.

Важливу роль у Холодній війні розвивала також активність радянських медіа, зокрема газети та радіо, які транслювали прокомуністичні наративи, зокрема про «неоліберальний» ринок злого вільного на Заході та «підтримку бідних народів» з боку Радянського Союзу.

1990-ті роки: перехід від радянської пропаганди до сучасних медіа-технологій

Після розпаду СРСР у 1991 році Росія залишилася з системою пропаганди, сформованою в радянські часи, але зі значними викликами для адаптації до нових політичних умов. Як зазначає В. Горбулін, у 1990-х роках дезінформація стала більш динамічною, набуваючи характер глобальних інформаційних операцій [31, с. 45]. Росія почала активно інвестувати в нові медіа-ресурси, зокрема телевізійні канали, такі як "Россия 1", "Первый канал" і новостворену міжнародну медіа-мережу RT (Russia Today).

З цього часу російська дезінформація почала активно використовувати цифрові технології для досягнення своїх цілей:

1. Розширення впливу через Інтернет. Початок нового тисячоліття відзначився різким зростанням використання Інтернету для поширення пропаганди. Росія активно використовувала соціальні медіа, такі як Facebook, для формування наративів на міжнародній арені.

2. Кібервійни та хакерські атаки. Росія вперше почала активно використовувати кіберпростір для втручання в політичні процеси західних країн. Це включало зламування урядових серверів та спроби маніпуляцій через фальшиві електронні листи та фейкові новини.

2014 рік і анексія Криму: перші застосування сучасних технологій

Анексія Криму в 2014 році стала переломним моментом у розвитку російської дезінформації. Це був перший масштабний випадок, коли Росія використала цифрові платформи та соціальні медіа для ведення інформаційної війни в реальному часі. Росія організувала масштабну інформаційну операцію, спрямовану на виправлення своїх агресивних дій на міжнародній арені в Україні. Основними елементами цієї операції були:

- Фальшиві повідомлення про "нацистів" в Україні. Пропагандистські канали в період Майдану та подій у Криму активно поширювали міфи про "фашизм" в Україні, що підкріплювалося маніпуляціями з історією та вигаданням фактів.

- Імітація громадської підтримки. Для того, щоб створити легітимність своїх дій, Росія активно використовувала ботів і тролів, які поширювали фальшиві новини про "волевиявлення кримчан".

Сучасні інструменти російської дезінформації

Сьогодні Росія активно використовує інформаційні технології для маніпулювання громадською думкою, зокрема через соціальні мережі. За даними НАТО StratCom, цифрові платформи, такі як Twitter, Facebook, Instagram, Telegram, стали основними інструментами російської пропаганди [9]. Ці

платформи дають можливість проводити цільові кампанії з використанням технологій великих даних та штучного інтелекту для максимального ефекту.

Основними напрямками сучасних російських дезінформаційних користувачів є:

- Використання дипфейків та відео. Як зазначає Г. Почепцов, технології дипфейків дозволяють створювати фальшиві відео, на яких політичні лідери показують щось, про що насправді не говорили [43, с. 210].
- Масштабне використання ботів. Розробка автоматизованих систем, які не дозволяють розповсюджувати фейкові новини серед широкої аудиторії.

Історія російської дезінформації демонструє значну еволюцію від радянських часів до сучасних цифрових методів. За цей час Росія адаптувала свої методи пропаганди під нові технології, використовуючи їх для досягнення геополітичних цілей і впливу на міжнародні політичні процеси. Сучасні методи, такі як використання соціальних медіа, дипфейків та ботів, показують, що дезінформація стає все більш складним і багатогранним інструментом в арсеналі гібридних загроз.

2.2 Ключові напрямки та теми російської дезінформації

Російська дезінформація є складним та багатоаспектним інструментом гібридної війни, що спрямований на зміну сприйняття реальності в суспільстві та на досягнення стратегічних політичних цілей. Після анексії Криму та початку військового конфлікту на сході України в 2014 році Росія значно активізувала свої інформаційні кампанії. У цьому підрозділі ми детально розглянемо основні напрямки та теми, на яких базується російська дезінформація, а також її ключові стратегії.

Легітимізація агресії та виправдання військових дій

Одним із основних напрямків російської дезінформації є виправдання власних військових дій, зокрема анексії Криму та інтервенції на Донбасі. Як

ззначає М. Давидюк, основна мета цієї інформаційної операції сталася у створенні громадськості як в Україні, так і на міжнародному рівні, виявлення про правомірність дій Росії [34, с. 46].

Ключові наративи:

- «Відновлення історичної справедливості». Пропаганда активно поширює наратив, що Крим є невід'ємною частиною Росії з історичної та культурної точки зору, що виправдовує його анексію. Російські медіа постійно апелюють до «прав російськомовних громадян» на півострові, маніпулюючи історичними фактами.

- «Фашизм в Україні». З початку протестів на Майдані 2014 року російська пропаганда активно поширювала міфи про "нацистський переворот" в Україні, пов'язуючи протестувальників з ультраправими групами. Міф про "фашизм" в Україні використаний як основний аргумент для виправлення військових дій, спрямованих на "захист російськомовного населення".

- «Миротворчі місії». Російські ЗМІ також активно просували наратив, що Росія виступає як миротворець, який бореться з агресією з боку України. Це підтверджувалося фейковими історіями про нібито "тероризм" з боку українських військових та "напади на мирних росіян".

Ці наративи не тільки служать виправданням для зовнішньої агресії, але й працюють на внутрішню аудиторію, формуючи уявлення про «правомірність» зовнішньої політики Росії та потребують підтримки уряду.

Дискредитація української влади та легітимізація "захисту" проросійських сил

Другим напрямком є дискредитація української влади через створення негативного іміджу її представників та інститутів. Це додатково підривати довіру громадян до державних органів та послаблювати внутрішню стабільність України.

Основні теми, які активно розповсюджуються:

- «Корупція та неефективність уряду». Російські медіа активно

висвітлюють корупційні скандали в Україні, часто збільшуючи або фабрикуючи факти для того, щоб створити образ країни, яка потерпає від внутрішніх проблем і не здатна керувати власними ресурсами. Таким чином, Росія намагається підірвати довіру українців до свого уряду та закордонних партнерів.

- «Авторитаризм і репресії». Інші нарративи акцентують увагу на нібито авторитарному характері української влади, порушенні прав людини, зокрема у випадках з кримськими татарами, та обвинуваченнях у репресіях проти політичних опонентів.

- «Невиконання мінських угод». Росія активно обвинувачує Україну в невиконанні мінських угод, звинувачуючи Київ у зриві мирного процесу, що використовувалося для виправлення подальшої ескалації конфлікту.

Ці нарративи спрямовані на створення форми «неспроможної держави», яка не може забезпечити безпеку власності та стабільність, що легітимізує діяльність сепаратистських формувань та підтримку з боку Росії.

Розпалювання соціальних та міжетнічних конфліктів

Росія активно використовує дезінформацію для розпалювання соціальних конфліктів в Україні, що є елементом гібридної війни. Вона намагається створити розриви між надзвичайно соціальними, етнічними та мовними групами.

Ключові напрямки:

- Мовне питання. Російська пропаганда акцентує увагу на мовному конфлікті між україномовними та російськомовними громадянами. Пропагуються ідеї про "утиски російськомовних", які, на думку Росії, потребують "захисту". Це погіршення напруги в багатьох регіонах України, де мовна ситуація є делікатною.

- Дискредитація націоналістичних груп. Росія активно створює образ України як країни, де націоналістичні групування населення погрози та населення над меншинами. Ці нарративи спрямовані на деморалізацію та дискредитацію націоналістичних груп, одночасно показуючи їх як приклад агресії, щоб легітимізувати свої власні дії.

- Етнічний сепаратизм. Розповсюджуються вигадані історії про те, як українські силовики здійснюють репресії проти етнічних меншин, що підтримують Росію, зокрема проти кримських татар або російськомовного населення сходу та півдня країни.

Росія використовує ці нарративи для створення внутрішніх конфліктів і розколів в Україні, що дозволяє їй легше втручатися у внутрішні справи та створювати умови для сепаратизму.

Вплив на міжнародні відносини та дискредитація західних партнерів

Росія активно використовує дезінформацію для підтримки України з боку Заходу. Цей напрямок включає не тільки обвинувачення в нібито "незаконних діях" або "антидемократичних реформах", але й підрив загального іміджу міжнародних організацій, таких як НАТО та ООН.

Основні нарративи включають:

- "Зовнішнє управління" та "колоніалізм Заходу". Росія активно поширює ідею, що Україна є маріонеткою Заходу, а її керівництво підтримує волю США та ЄС. Це дозволяє Кремлю представити себе як захисника суверенітету України від зовнішніх впливів.

- "Антидемократичний Захід". В рамках цієї теми Росія активно звинувачує західні країни у порушенні прав людини, підтримуючи фашистські або авторитарні уряди, одночасно представляючи себе як країну, яка бореться за "права людей". Особливо це було помітно під час анексії Криму та конфлікту на Донбасі.

- Ці нарративи є найбільшими для формування глобального образу України як слабкої та маніпульованої, яка у свою чергу скорочує підтримку з боку міжнародної спільноти.

2.3 Контент-аналіз російської дезінформації

Контент-аналіз охопив наступні джерела:

- російські медіа : RT, Sputnik, TACC;
  - соціальні мережі : Telegram-канал "Раньше всех. Ну почти", Twitter-акаунт МЗС РФ, YouTube-канал "Соловьев LIVE";
  - офіційні заяви російських посадовців : зокрема В. Путіна, представників Міністерства оборони РФ;
  - аналітичні платформи : EUvsDisinfo, StopFake, NATO StratCom COE.
- Аналіз охоплює період 2023–2024 років. Основні теми дезінформації структуровані за чотирма напрямками, які відображають головні інформаційні цілі Росії.

1. Дискредитація української влади

Джерела : RT, Telegram-канали, офіційні акаунти МЗС РФ.

Основні наративи :

- Українська влада зображується як корумпована, неефективна та підконтрольна Заходу.
- Часто наголошується на "розкраданні західної допомоги" українськими чиновниками.

Приклад :

- Telegram-канал "Раньше всех. Ну почти" 12 травня 2023 року опублікував повідомлення: "Україна повністю під контролем США. Зеленський лише маріонетка, яка виконує накази з Вашингтона" [53].
- Меседж активно підтримував RT, що супроводжувало публікації графіками та коментарями на кшталт: «Гроші, видалені США, ніколи не доходять до простих українців» (RT, 2023) [11].

2. Виправдання анексії Криму

Джерела : Sputnik, "Соловьев LIVE", офіційні заяви В. Путіна.

Основні наративи :

- "Історична належність" Криму Росії.
- Легітимність референдуму 2014 року.
- Акцент на "демократичному виборі" жителів Криму.

Приклад :

- У випуску "Соловйов LIVE" від 18 березня 2023 року анексія подається як "повернення Криму додому": «Референдум у Криму був прикладом справжньої демократії, на відміну від того, що робить Україну» [19].
- У своїй промові 9 травня 2023 року В. Путін заявив: "Крим завжди був і залишився російським, бо так його вважають жителі" [48].

3. Поширення фейкових новин про військові дії

Джерела : ТАСС, RT, Telegram-канали.

Основні наративи :

- Звинувачення ЗСУ в обстрілі цивільних об'єктів.
- Застосування забороненої зброї українською стороною.

Приклад :

- ТАСС 14 квітня 2024 року опублікував новину: "Українські військові населення виробництво фосфорні боеприпаси проти мирних жителів Донбасу" [12].
- Ця інформація була спрощена платформою StopFake [13].
- Telegram-канал "Раньше всех. Ну почти" поширив відео з "обстрілом ЗСУ дитячого садка в Луганську", яке було викрито як матеріал із Сирії (2016 рік) [22].

4. Звинувачення в «нацизмі» та «фашизмі»

Джерела : "Соловьев LIVE", МЗС РФ, EUvsDisinfo.

Основні наративи :

- Україна зображується як держава, яка підтримує "нацистський режим".
- Систематичне переслідування російськомовного населення в Україні.

Приклад :

- МЗС РФ у квітні 2023 року заявив: "Київський режим продовжує практику заборони російської мови та культури, що є прямим проявом фашизму"

[38].

- Платформа EUvsDisinfo спростувала цю заявку, вказавши, що факти таких заборонені [2].

Контент-аналіз підтверджує, що російська дезінформація активно використовує критично забарвлені наративи для досягнення своїх цілей. Основна мета - легітимізація дій Росії, дискредитація України та створення соціальної напруги. Використання різних каналів (від офіційних заявок до анонімних Telegram-каналів) демонструє системний підхід і широкий масштаб ризику. Аналіз показав необхідність посилення національних стратегій для нейтралізації інформаційних загроз.

2.4 Вплив дезінформації на різні соціальні групи в Україні

Дезінформація має значний вплив на суспільство, оскільки вона не здатна формувати громадську думку, мобілізувати соціальні групи або, навпаки, сприяти їхньому розколу. З огляду на багатогранність інформаційних запитів, Росія спрямовує свої дезінформаційні операції на різні соціальні групи в Україні, використовуючи спеціальні методи для кожного з них. Вплив дезінформації виникає не лише у сфері політичних переконань, але й у формуванні соціальних конфліктів, національних ідентичностей та навіть економічної поведінки.

1. Молодь: виклики для формування національної свідомості

Молодь є однією з найбільш вразливих соціальних груп до впливу дезінформації. Соціальні мережі та месенджери, такі як Facebook, Instagram та Telegram, стали основними каналами поширення дезінформації серед молоді, що значною мірою впливає на їхні погляди та уявлення про події в Україні та світі.

Ключові фактори впливу на молодь:

- Соціальні мережі та цифрові платформи. Алгоритми соціальних мереж сприяють створенню інформаційних «бульбашок», де молодь отримує лише ті новини, які підтверджують їх переконання. Це сприяє поляризації та

спрощенню складних тем до чорного та білого. Дезінформація поширюється через меми, короткі відео та постійні повторення наративів.

- Маніпулювання національною ідентичністю. Дезінформація про "фашизм" в Україні, зокрема поширення міфів про утиски російськомовних громадян, використання для підриву національної свідомості серед молоді. Російська пропаганда активно формує образ «поганих українців», які борються за свої права у війні з російським народом.

- Вплив на патріотизм. Дезінформаційні кампанії часто спрямовані на підрип патріотичних почуттів молоді. Пропаганда намагається представити Україну як «корумповану» і «неправильну державу», що, на думку Росії, перешкоджає її розвитку та благополуччю. Це знижує рівень громадянської активності серед молоді та зменшує їхній інтерес до політичних процесів.

2. Старше покоління: телевізійна пропаганда та "чорні операції"

Для старшого покоління основними каналами отримання інформації є телевізійні канали, які залишаються найбільш впливовими в Україні, особливо в сільських районах і серед людей з низьким рівнем освіти. Російські медіа, зокрема такі канали, як «Russia Today» та «Первый канал», активно поширюють дезінформацію серед цієї категорії населення.

Основні теми, що впливають на старше покоління:

- Теорії змови та міфи про Захід. Важливою темою є поширення теорії змови, відповідно до якої Україна нібито є маріонеткою Заходу. Фейки, що стосуються участі США та НАТО в Україні, активно поширюються через телевізійні новини, фільми та документальні програми. Це створюється у старшому поколінні виявлення про «необхідність» захисту України від зовнішнього втручання.

- Ностальгія за СРСР. Російська пропаганда активно використовує ностальгію за радянським минулим, при цьому зображуючи Росію як оплот стабільності та протистояння західному занепаду. Це звернення до емоцій старшого покоління дозволяє маніпулювати їхніми поглядами та робити їх більш

сприйнятливими до пропаганди, яка підтримує Росію як надійного союзника і стабільного партнера.

- Пропаганда "повернення Криму". Окремою темою є виправдання анексії Криму. Телевізійні новини та пропагандистські програми в Росії регулярно демонструють образи «мирних кримчан», які нібито не бажають бути частиною Росії, створюючи прояв про «захист прав людини» в умовах анексії.

3. Сільське населення: традиційні медіа та локальні міфи

Сільське населення є ще однією вразливою соціальною групою, більшість для багатьох людей у селах традиційних медіа, таких як телебачення та газети, залишаються основними джерелами інформації. Відсутність доступу до Інтернету та критичної маси медіаграмотності робить сільське населення невразливим до впливу дезінформації, що поширюється через ці канали.

Основні теми, які впливають на сільське населення:

- Пропаганда через локальні ЗМІ. Місцеві газети та телебачення часто забруднені для поширення інформації, що має проросійську спрямованість. Ці медіа часто підтримують фінансування з Росії або мають редакційну політику, спрямовану на підтримку проросійських наративів.

- Стереотипи про економічний вихід від Росії. Окремим аспектом є міфи про економічні переваги від "підтримки Росії", які часто використовують для залучення сільського населення на бік проросійських політичних сил. Це включає розповіді про високі пенсії та соціальні гарантії, які надає Росія своїм громадянам.

- Мовна пропаганда. Пропаганда, яка вимагає мовного питання, також є актуальною для сільських районів, де часто зустрічаються громади, в яких домінує російська мова. Фейкові новини, що стосуються "утисків російськомовних" у містах, є фактором впливу на цю аудиторію.

4. Мешканці прифронтових територій: страх, паніка та інформаційна війна

4. Мешканці прифронтових територій перебувають під постійним впливом інформаційної війни з обох сторін конфлікту. Дезінформація спрямована

на підрив їхньої довіри до української влади та підтримку російських сепаратистів. Як зазначає Петренко, цю категорію населення часто охоплює страх перед військовими діями, що використовують як інструмент для маніпуляцій.

Ключові впливи:

- Фальшиві повідомлення про злочини української армії. Російська пропаганда активно поширює інформацію про "злочини" української армії, щоб створити образ "кривдника". Це дозволяє Росії легітимізувати свою роль у підтримці сепаратистських утворень та підвищити рівень підтримки серед місцевого населення.

- Інформаційна підтримка сепаратистів. Пропагандистські кампанії спрямовані на посилення підтримки сепаратистів серед мешканців окупованих територій, де активно поширювалися фальшиві новини про «звільнення» від «фашистського» режиму. Це використовує не лише медіа, але й соціальні мережі для формування необхідного наративу.

Дезінформація в Україні має широкий спектр впливу на різні соціальні групи. Вона адаптується до особливостей кожного з них і використовує спеціальні методи для досягнення своїх цілей. Особливо вразливі до впливу молоді та старшого покоління, що не має достатньої медіаграмотності для критичного сприйняття інформації. Сільські громади та мешканці прифронтових територій також знаходяться під потужним впливом інформаційної війни, що створює додатковий виклик для національної безпеки України. Тому боротьба з дезінформацією повинна закінчитися ці соціальні особливості та розробити більш ефективні стратегії інформаційної оборони.

2.5 Соціологічний аналіз впливу дезінформації на громадську думку

Мета дослідження. Дослідити вплив дезінформації на громадську думку українців, визначити рівень обізнаності щодо інформаційних маніпуляцій,

основні джерела поширення неправдивої інформації та ставлення населення до проблеми.

Методологія дослідження.

Для реалізації мети дослідження було проведено соціологічне опитування серед громадян України у період з березня по квітень 2024 року. Репрезентативна вибірка включала 3000 респондентів, рівномірно розподілених за віковими групами, регіонами проживання та рівнем освіти. Збір даних здійснювався через онлайн-опитування та телефонні інтерв'ю. Аналіз отриманих результатів проводився за допомогою статистичних методів, що дозволило виявити тенденції у сприйнятті та впливі дезінформації.

Основні результати дослідження.

1. Обізнаність щодо дезінформації.

- Згідно з даними дослідження USAID/Internews, 47% українців вважають дезінформацію нагальною проблемою [17]. Цей результат демонструє підвищення уваги громадян до інформаційних загроз у порівнянні з попередніми роками. Ці результати відображено на рис. 2.1. 72% респондентів заявили про здатність розпізнавати фейкову інформацію. Однак варто зазначити, що рівень впевненості у власній медіаграмотності може бути завищеним, що підтверджується поширенням деяких популярних дезінформаційних нарративів серед значної частини опитаних.

Рисунок 2.1 - Рівень обізнаності респондентів щодо дезінформації

Найбільш поширеними неправдивими наративами залишаються:

- «Територіальні центри комплектування порушують права людини» (80% обізнаних);
- «Міжнародна допомога розкрадається українськими чиновниками» (60%).

На мою думку, цей рівень поширення таких наративів вказує на необхідність посилення зусиль із протидії дезінформації, спрямованих не лише на поширення фактів, але й на формування критичного мислення серед населення.

2. Джерела новин.

• Згідно з аналітичним звітом USAID/Internews, соціальні мережі є основним джерелом інформації для 84% українців, з яких Telegram є найпопулярнішою платформою (73%) [17]. Це підтверджує тренд залежності громадян від платформ із мінімальним контролем за достовірністю інформації. Як видно на рис. 2.2, телебачення та друковані ЗМІ значно поступаються за популярністю. Традиційні медіа, зокрема телебачення та друковані ЗМІ, користуються більшою довірою серед старших вікових груп, тоді як молодь майже повністю покладається на цифрові джерела.

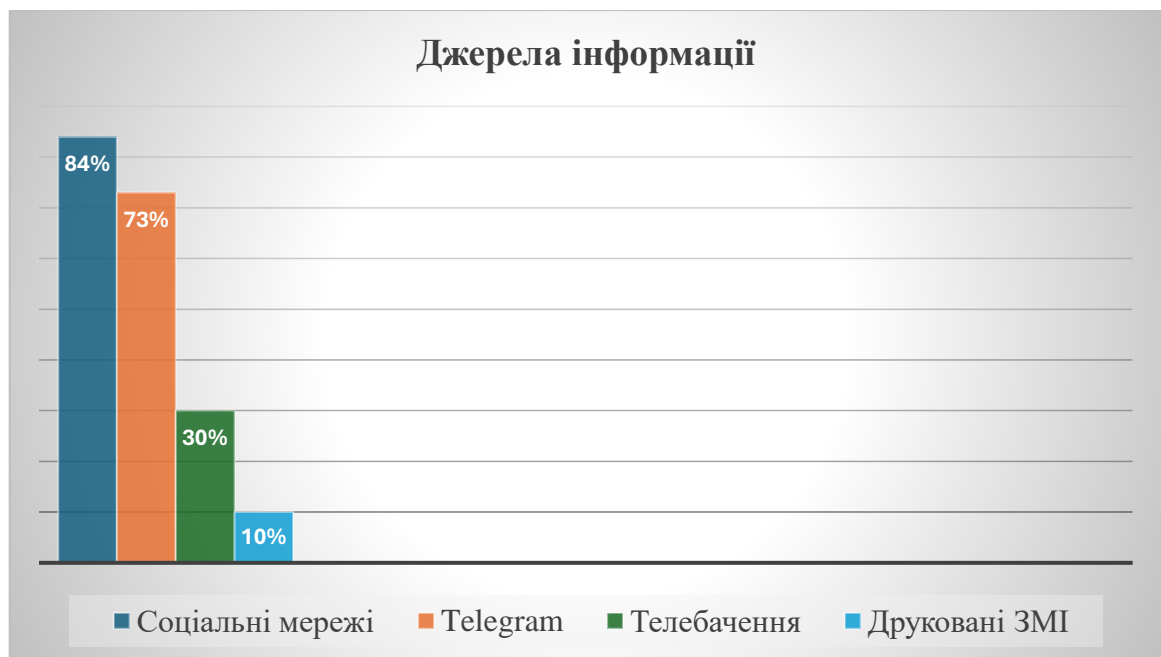

Рисунок 2.2 – Відсоткове співвідношення використання різних джерел новин

Ця тенденція викликає занепокоєння, оскільки відсутність ефективної модерації у соціальних мережах значно підвищує ризик поширення дезінформації. На мою думку, важливо інтегрувати освітні ініціативи, які б навчили молодь перевіряти джерела інформації.

3. Вплив дезінформації на громадську думку.

- Політичні та соціальні наративи, поширювані проросійськими джерелами, мають найбільший вплив на громадян. Так, 56% респондентів погоджуються з тезами, що активно пропагуються проросійськими медіа.

- Понад 40% респондентів зазначили, що після контакту з дезінформацією вони змінили свою думку щодо певних політичних або соціальних питань.

Найбільш поширеними серед респондентів є наративи про порушення прав територіальними центрами комплектування (80%) та розкрадання міжнародної допомоги українськими чиновниками (60%). Ці дані детально проаналізовані на рис. 2.3. На мою думку, цей показник є свідченням того, що дезінформація здатна ефективно маніпулювати громадською думкою навіть за умов підвищеної обізнаності. Це вимагає застосування системного підходу до виявлення та нейтралізації основних джерел поширення маніпуляцій.

Рисунок 2.3 – Популярні нарративи дезінформації серед респондентів

4. Рівень довіри до джерел інформації.

- Найвищий рівень довіри респонденти висловлюють до особистих контактів: друзі та родичі (75%).

- Довіра до офіційних джерел, таких як Генеральний штаб ЗСУ, знизилася з 80% у 2023 році до 63% у 2024 році. Зниження довіри до інституцій може бути наслідком цілеспрямованих інформаційних атак з боку ворожих джерел.

Рівень довіри до друзів та родичів залишається найвищим (75%), тоді як довіра до офіційних джерел, таких як Генеральний штаб ЗСУ, впала до 63% (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Рівень довіри до різних джерел новин

Висновки та рекомендації.

Ключові проблеми:

- Незважаючи на високий рівень обізнаності, населення України залишається вразливим до впливу дезінформації через відсутність системної роботи з медіаграмотності.

- Домінування соціальних мереж як джерела новин підвищує ризики поширення фейкової інформації.

Рекомендації:

- Розробити комплексні програми з підвищення медіаграмотності, які б охоплювали як молодь, так і старше покоління.
- Підвищити прозорість роботи офіційних джерел інформації шляхом регулярного оновлення даних та публікації зрозумілих пояснень актуальних подій.
- Створити незалежні платформи для перевірки фактів та активного залучення громадськості до процесу боротьби з дезінформацією.

Перспективи:

Інтеграція інформаційної безпеки у стратегію національної безпеки України має стати ключовим елементом для забезпечення стійкості суспільства до зовнішніх інформаційних загроз.

Таким чином, результати соціологічного дослідження підтверджують, що дезінформація залишається вагомим інструментом впливу на громадську думку, що вимагає негайної реакції з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

2.6 Економічні аспекти дезінформаційних захворювань

Дезінформація, будучи потужним інструментом політичного впливу, має значні економічні наслідки, які можуть підривати стабільність національних економік, знижувати рівень інвестиційної привабливості та посилювати соціальне напруження. Росія, використовуючи дезінформацію як частину своєї стратегії гібридної війни, намагається дестабілізувати економічне середовище України через низку різних каналів. Дезінформаційні кампанії не лише сприяють ослабленню політичної та соціальної єдності, але й мають безпосередній вплив на економічний розвиток країни.

1. Підрив інвестиційної привабливості

Одним із основних напрямків російської дезінформації є дискредитація

економічної ситуації в Україні, яка, у свій час, має за мету відлякати іноземних інвесторів та посилити економічну ізоляцію країни. Згідно з аналітичним звітом StopFake, Росія активно поширює фейки про економічну нестабільність в Україні, зокрема, заявляючи про «банкрутство держави» або «неможливість виплатити зовнішні борги». Така інформація про знижену довіру до української економіки серед іноземних інвесторів і міжнародних фінансових установ.

Основні елементи економічної дезінформації:

- "Кризова економіка". Пропагандистські кампанії, які зображують українську економіку як "повністю залежну від міжнародної допомоги", мають на меті переконати міжнародних партнерів і компанії не інвестувати в Україну. Це підсилюється повідомленнями про "погіршення інвестиційного клімату", часто без реальних підстав.

- Псевдозвіти про економічне падіння. У цей час активно поширюються фальшиві новини про високий рівень інфляції, падіння валового внутрішнього продукту (ВВП) та фінансову кризу, що загрожує паці серед населення та інвесторів.

Ці методи призводять до зниження інвестиційної активності, що збільшує економічні показники країни та створює умови для більшої економічної перспективи від міжнародної фінансової допомоги.

2. Підрив фінансової стабільності

Інший важливий аспект економічної дезінформації виникає в її здатності впливати на фінансові ринки. Росія активно використовує медіа та соціальні платформи для поширення фальшивих новин про фінансові кризи, які можуть спричинити паніку на валютних ринках або фондових біржах. Це може призвести до падіння курсу національної валюти, зростання цін на енергоносії та інших стратегічних ресурсах.

Економічні наслідки для України:

- Паніка на валютному ринку. Одним із основних інструментів для маніпуляції фінансовими ринками є фальшиві новини про "кризу в банківській

системі". Це може викликати хвилю паніки серед інвесторів та громадян, що призвело до падіння курсу гривні.

- Фальшиві повідомлення про дефолт. Пропагандистські кампанії, які стверджують, що Україна знаходиться на межі дефолту, можуть послабити довіру до національних фінансів і підвищити вартість зовнішніх запозичень для держави.

Фінансова дестабілізація створює додаткові труднощі для економічного відновлення, сприяючи втраченню довіри до національної валюти та фінансової системи.

3. Вплив на енергетичний сектор

Енергетична безпека є критичним аспектом для економіки України, інша країна є транзитором енергоносіїв і значною мірою залежить від поставок енергоносіїв, зокрема природного газу. Росія активно використовує дезінформацію, щоб підтримати енергетичну безпеку України, поширюючи фейки про можливу енергетичну кризу або запровадження енергетичних санкцій.

Основні методи впливу на енергетичний сектор:

- "Нестабільність енергетичних поставок". Російські ЗМІ активно поширюють думки про можливість перебоїв з постачанням газу або електроенергії в Україну, навіть коли ситуація є стабільною. Це створює атмосферу страху і невизначеності серед споживачів та інвесторів в енергетичному секторі.

- Дискредитація альтернативних джерел енергії. Росія також використовує медіа для дискредитації енергетичних ініціатив України, таких як проекти з розвитку альтернативної енергетики або відновлювальних джерел. Це сприяє посиленню енергетичного відношення України від Росії, оскільки вона намагається зберегти свою роль основного постачальника енергоносіїв.

Пропаганда, що значно розширюється Росією, впливає на прийняття економічних рішень в країні, сприяючи зниженню інвестиційного клімату в енергетичному секторі.

4. Соціальна дестабілізація через економічні фейки

Економічні фейки мають не лише політичний, але й соціальний вимір, щоб створити соціальну напругу серед населення. Часто маніпуляції, що стосуються економічної ситуації, використовують для того, щоб розпалити недовіру до влади та створити загальну атмосферу невизначеності серед населення.

Вплив на соціальну стабільність:

- Міфі про "економічний колапс". Росія використовує дезінформацію про економічний колапс, зокрема стверджуючи, що Україна переживає стан економічної кризи, що може спричинити масові бунти або соціальне хвилювання. Ці меседжі спрямовані на створення форми держави, яка не здатна забезпечити економічний розвиток.

- "Безробіття та злидні". Пропагандистські кампанії активно поширюють інформацію про нібито зростання безробіття та економічну нерівність в Україні. Це підсилює недовіру до українського уряду та створює передумови для соціальних протестів.

Ці стратегії спрямовані на створення атмосфери соціальної напруги, що впливає на загальну допомогу в країні та на політичну стабільність.

Економічні аспекти дезінформації є елементом російської гібридної війни проти України. Дезінформація має безпосередній вплив на фінансові ринки, інвестиційну привабливість, енергетичну безпеку та соціальну стабільність в Україні. Росія активно використовує різноманітні методи маніпулювання економічною ситуацією, що погіршує порушення економічних умов та створює додаткові труднощі для національної безпеки. Системна боротьба з дезінформацією потребує комплексного підходу, що включає заходи на рівні держави, ЗМІ та громадських організацій для збереження економічної стабільності та розвитку.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

3.1 Державні стратегії та засоби протидії дезінформації в Україні

Протидія дезінформації є важливою частиною національної безпеки України, особливо з огляду на те, що країна вже понад десятиліття стикається з різними інформаційними атаками, які розглядаються як через ЗМІ, так і через соціальні мережі, в тому числі з боку Росії. відповідно, національна політика у сфері боротьби з дезінформацією вимагає низку державних ініціатив, законодавчих змін, а також стратегій, спрямованих на зменшення впливу фейків і маніпуляцій на суспільство.

1. Стратегії інформаційної безпеки України

Стратегія інформаційної безпеки України - основний документ, який регулює політику держави у сфері боротьби з інформаційними загрозами. Прийнята в 2021 році, вона визначає національну політику в інформаційній сфері та спрямована на захист державних інтересів від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Основні напрямки цієї стратегії включають:

- Інтеграція з міжнародними партнерами для боротьби з дезінформацією, в тому числі з країнами ЄС і США. Програми співпраці допомагають виявляти та нейтралізувати дезінформаційні кампанії.
- Моніторинг і аналіз інформаційних загроз за допомогою сучасних технологій, таких як штучний інтелект та автоматизовані системи моніторингу медіа, які можуть оперативно виявляти фейкові новини та пропагандистські наративи.
- Підвищення медіаграмотності населення, що є кроком у зниженні ефективності дезінформаційних проблем.

Одним із вихідних принципів стратегії є координація між державними

органами та громадським сектором у питаннях інформаційної безпеки, що має сприяти більш ефективному регулюванню на швидку зміну зупинки в інформаційному просторі.

2. Законодавчі ініціативи у боротьбі з дезінформацією

Законодавчі ініціативи є інструментом для ефективної боротьби з дезінформацією, оскільки вони не можуть впроваджувати правові норми для регулювання медіа-простору та контролю за якістю інформації, яка циркулює в суспільстві. Основними законодавчими актами, які сприяють боротьбі з дезінформацією, є:

- Закон України «Про забезпечення інформаційної безпеки». Цей закон встановлює правові рамки для боротьби з інформаційними загрозами, включаючи дезінформацію, маніпуляції в ЗМІ та кіберзагрози. Він забезпечує ведення відповідальності за розповсюдження фейкових новин та використовує механізми для їх нейтралізації.

- Закон про боротьбу з фейковими новинами та маніпуляціями. Цей закон був ініційований з метою боротьби з поширенням дезінформації через інтернет-платформи та соціальні мережі. Він зобов'язує медіа та онлайн-платформи дотримуватися стандартів достовірності інформації та реагувати на фейкові новини.

Проблеми законодавства: При прийнятті низки важливих законів, в Україні певні проблеми, зокрема:

- Неоднозначність деяких положень законодавства, що може призвести до сильного втручання у свободу слова та журналістську діяльність.

- Невідповідність між законами та їх реальним виконанням, що забезпечує ефективність боротьби з дезінформацією на практиці.

3. Створення органів для боротьби з дезінформацією

Важливими елементами національної стратегії є створення спеціалізованих органів, які займаються моніторингом, аналізом і боротьбою з інформаційними загрозами.

- Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки
Цей орган займається аналізом загроз в інформаційному просторі та розробкою заходів для боротьби з ними. Він активно співпрацює з міжнародними партнерами для боротьби з дезінформацією, а також користується наданням рекомендацій державних органів з питань інформаційної політики.

- Національний центр кібербезпеки
Центр моніторингу кіберзагроз, що включають використання інформаційних технологій для поширення фейкових новин та маніпуляцій через інтернет-платформи. Він працює в тісній співпраці з Міністерством внутрішніх справ і СБУ для виявлення та нейтралізації інформаційних атак.

4. Роль соціальних мереж і технологічних платформ

З огляду на те, що значна частина дезінформації сьогодні поширюється через соціальні мережі та інші онлайн-платформи, Україна запровадила заходи для їх регулювання, щоб обмежити вплив фейкових новин.

Підходи до регулювання соціальної мережі:

- Співпраця з міжнародними технологічними компаніями, такими як Facebook, Twitter та Google, для блокування фейкових новин та дезінформаційних акаунтів, що можуть підтримати стабільність держави.

- Зобов'язання для платформ щодо прозорості в процесі поширення інформації та відповідальності за поширення фейків. Це включає заходи щодо заборони поширення контенту, що маніпулює фактами або має також пропагандистську спрямованість, а також створення механізмів для перевірки правдивості інформації.

Проблеми регулювання соцмереж: Водночас карту певні виклики:

- Відсутність чітких стандартів для регулювання соціальних мереж, що ускладнює боротьбу з дезінформацією.

- Склади в межах юрисдикції, адже більшість платформ працюють за кордоном і важко контролювати їх діяльність на національному рівні.

5. Проблеми та виклики, що постають перед інформаційною безпекою

країни

Необхідно відзначити, що при наявності цілої низки стратегій і заходів Україна стикається з багатьма викликами у боротьбі з дезінформацією. До основних проблем можна віднести:

- Недостатній рівень медіаграмотності серед широких верств населення, що робить його вразливим до маніпуляцій.
- Поляризація суспільства та політичні погляди, які можуть бути використані для посилення ефекту дезінформації.
- Неоднозначне трактування законів у сфері медіа, що внаслідок порушення свободи слова.

Перспективи для вдосконалення:

1. Підвищення медіаграмотності серед різних верств населення є місцем кроком для підвищення стійкості до фейків.
2. Єдина платформа для протидії дезінформації, яка могла б об'єднати державні структури, медіа, фактчекінгові організації та громадські ініціативи, може стати ефективним механізмом для боротьби з маніпуляціями.
3. Посилення міжнародної співпраці з іншими країнами для боротьби з глобальними інформаційними загрозами, зокрема через інструменти ЄС та НАТО.

Державні стратегії та засоби протидії дезінформації в Україні продовжують розвиватися в умовах складної гібридної війни та глобальних інформаційних атак. Проте існує низка проблем і викликів, зокрема в частині правового регулювання та медіаграмотності населення, які потребують подальшого удосконалення. Тільки через комплексний підхід, який компенсує державні ініціативи, громадські організації та міжнародний партнер, можна досягти ефективних результатів у боротьбі з дезінформацією.

3.2 Роль медіа, громадських організацій та успішні кампанії протидії дезінформації

Протидія дезінформації в Україні вимагає активної участі не лише держави, але й медіа, громадських організацій та фактчекінгових платформ. Саме медіа є основними каналами поширення інформації, а громадські організації - кількістю ініціаторів та активними учасниками також із підвищення рівня медіаграмотності та боротьби з фейками. Медіа та громадські організації разом із державними органами сприяють створеній стратегії інформаційної безпеки, що відповідає вимогам сучасних загроз. У цьому контексті важливо відзначити успішні кампанії та стратегії, які вже виявили свою ефективність.

1. Роль медіа в боротьбі з дезінформацією

Медіа займають важливу роль у боротьбі з дезінформацією, оскільки вони є основними потоками поширення інформації, які мають великий вплив на громадську думку. Проте медіа можуть бути як джерелом дезінформації, так і інструментом її викриття. У цьому контексті варто виділити кілька основних аспектів:

- Медіа як фронт боротьби з дезінформацією

У той час як державні органи можуть мати обмеження в питаннях впливу на медіа-простір через принципи свободи слова, медіа самі активно займаються боротьбою з фейковими новинами. Одним із важливих елементів є формування у громадян навичок критичного сприйняття інформації та навчання того, як правильно оцінювати джерела інформації.

Відомі українські телеканали, такі як Нromadske, 1+1 і ICTV, регулярно проводять інтерв'ю з експертами, аналізують складні соціально-політичні питання та активно запитують фейки. також, канали в Україні проводять публічні дискусії щодо правдивості інформації, що особливо важливо в умовах війни, коли від точності інформації залежить моральний дух нації.

- Медіа та боротьба з пропагандою

Медіа-платформи не тільки формують новини, а й активно борються з пропагандою та фейковими новинами через медійні ініціативи, зокрема кампанії «Інформаційний фронт», які спрямовані на підтримку правдивої інформації та зниження впливу маніпуляцій. Як зазначає М. Давидюк, одним із найбільш ефективних механізмів боротьби з пропагандою є інформаційне освіта та забезпечення балансу в представлених подіях.

- Використання сучасних медіа-технологій для моніторингу інформаційних загроз

Сучасні технології, зокрема штучний інтелект і аналітика великих даних, дозволили медіа швидше реагувати на поширення фейкових новин. Інформаційні платформи, такі як Texty.org.ua та StopFake, активно застосовують автоматизовані системи для виявлення фейків та дезінформаційних пацієнтів, які допомагають оперативно реагувати на загрози та подавати правдиву інформацію.

2. Роль громадських організацій

Громадські організації, які займаються питаннями інформаційної безпеки, розвивають важливу роль у боротьбі з дезінформацією, завдяки своїй незалежності та можливості активно працювати на місцях з більш соціальними групами. Вони активно залучаються до національних і міжнародних ініціатив із боротьби з фейковими новинами.

- Фактчекінгові платформи та їх роль у боротьбі з дезінформацією StopFake - одна з найбільш відомих фактчекінгових платформ в Україні, яка займається перевіркою інформації та боротьбою з дезінформацією. Платформа розвінчує фейки щодо України, зокрема в контексті подій на сході країни, анексії Криму та внутрішньої політики. на цьому активно, Texty.org.ua, InformNapalm і MediaSapiens здійснюють розслідування та викривають фальшиві новини, які поширюються як середина країни, так і з-за кордону.

- Громадські ініціативи з підвищення медіаграмотності Громадські організації також активно займаються просвітницькою діяльністю, спрямованою на підвищення медіаграмотності населення. Це включає тренінги,

семінари, а також публічні кампанії, які допомагають громадянам розпізнавати маніпуляції в медіа та соціальних мережах. Ініціативи, як медіаграмотність для всіх, дозволяють розширювати знання серед широких верств населення, включаючи молодь, пенсіонерів та сільське населення, яке часто є більш вразливим до інформаційних маніпуляцій.

- Партнерства з міжнародними організаціями

Громадські організації активно співпрацюють з міжнародними організаціями для обміну досвідом і підтримують у боротьбі з дезінформацією. Наприклад, організації в Україні працюють з такими міжнародними платформами, як EUvsDisinfo, NATO Strategic Communications Center of Excellence та The Global Forum for Media Development. Ці партнерства сприяють впровадженню передових практик у боротьбі з дезінформацією та розвитком національних стратегій інформаційної безпеки.

3. Успішні кампанії протидії дезінформації

Однією з основних цілей державної та громадської боротьби з дезінформацією є не тільки спростування фейків, а й проведення успішних інформаційних посилів, спрямованих на інформування громадськості та мобілізацію суспільства проти зовнішніх і внутрішніх інформаційних атак. Успішні кампанії в Україні можуть бути представлені як приклади ефективної боротьби з фейками та маніпуляціями.

- Компанія "Інформаційний фронт"

Ця кампанія була ініційована Міністерством інформаційної політики України та Центром стратегічних комунікацій. Вона орієнтована на мобілізацію суспільства та боротьбу з інформаційною агресією зі сторони Росії. Компанія включає інформаційні повідомлення, які роз'яснюють громадянам, як розпізнавати фейки та маніпуляції, а також формує стійкість до зовнішнього впливу через соціальні мережі та традиційні медіа.

- Компанія «Без фейків»

StopFake та інші фактчекінгові платформи започаткували таке «Без фейків», на

яку надається розповсюдження правдивої інформації серед українців. Компанія включила серію відеороликів та інформаційних постів, які пояснюють, як виявляти й нейтралізувати фейкові новини. Вона стала надзвичайно популярною серед молоді та активно поширювалася через соціальні мережі.

- Міжнародна кампанія #SaveUkraine

Ця кампанія була організована спільно з міжнародними партнерами, зокрема з представниками ЄС та США. Її основним призначенням було привернення уваги світової спільноти до проблеми дезінформації, яка використовується як інструмент гібридної війни. Компанія також мала на меті залучення міжнародних експертів до розробки стратегії боротьби з дезінформацією на глобальному рівні, підвищення свідомості про загрози, які несуть фейки, та мобілізацію міжнародних організацій для підтримки України в цій боротьбі.

4. Проблеми та виклики

якщо досягти успіху в боротьбі з дезінформацією, залишається ряд проблем та викликів, з якими стикаються ЗМІ та громадські організації:

- Недостатня підтримка з боку держави

Оскільки боротьба з дезінформацією вимагає ресурсів, медіа та громадські організації часто стикаються з нестачею фінансування та деякі ресурси для проведення масштабних повідомлень. Це, у свою чергу, обмежує ефективність їх діяльності.

- Проблеми з координацією між державними органами та громадськими ініціативами

На жаль, не завжди існує відповідна координація між урядом, ЗМІ та громадськими організаціями, що створює труднощі у боротьбі з фейковими новинами та пропагандою. Чітка координація дій на всіх рівнях є необхідною умовою для успіху протидії дезінформації.

ЗМІ та громадські організації в Україні впливають на важливу роль у боротьбі з дезінформацією, активно залучаючись до інформаційних запитів, перевірки фактів та просвітницької роботи. Успішні кампанії, такі як

"Інформаційний фронт" та "Без фейків", стали випадками інструментами, спрямованими на підвищення медіаграмотності громадян і мобілізацію суспільства. Проте для досягнення більш ефективних результатів необхідно покращити координацію між державними структурами, медіа та громадськими організаціями, а також додати додаткові ресурси для проведення масштабних ресурсів і стратегій.

3.3 Порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду

У боротьбі з дезінформацією Україна не є самотньою: країни Європи, США та країни Балтії вже мають значний досвід у розробці та впровадженні ефективних стратегій боротьби з інформаційними загрозами. Оскільки Україна активно залучена до міжнародних ініціатив із боротьби з дезінформацією, важливо порівнювати її стратегії з досвідом інших країн, зокрема Європейського Союзу, США та країн Балтії. Такий порівняльний аналіз дозволить знаходити сильні сторони національної стратегії, а також вказати на ефективні напрямки для вдосконалення.

1. Досвід Європейського Союзу

Європейський Союз розглядає боротьбу з дезінформацією як одну з основних складових своєї стратегії в інформаційній безпеці. ЄС має кілька механізмів та ініціатив для боротьби з фейками, основними з яких є:

- EUvsDisinfo - аналітична платформа, яка була створена Європейським центром стратегічних комунікацій НАТО для боротьби з російською дезінформацією. Платформа держання постійний моніторинг російських медіа та соціальних мереж, розвинчуючи дезаціюінформ та інформуючи громадськість про фальшиві новини.

- Директива про аудіовізуальні медіа-послуги (AVMSD) - це нормативний акт ЄС, який містить вимоги до медіа-компаній щодо прозорості, етики в новинах та боротьби з маніпуляціями, зокрема в контексті надання достовірної інформації.

- Ініціативи з медіаграмотності - в рамках програми «Media Literacy for All», ЄС реалізує чисельні проекти, що спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності серед громадян Європи. Це включає програми для дітей, студентів та дорослого населення, які навчають використовувати медіа більш критично та відповідально.

Особливості ЄС у боротьбі з дезінформацією:

- Європейський Союз використовує комплексний підхід, що включає правові, інституційні та просвітницькі інструменти для боротьби з дезінформацією.

- Сильна координація між державами-членами та ими європейськими інституціями, що забезпечує єдину стратегію.

- Високий рівень підтримки громадянських ініціатив, що включають медіа- та фактчекінгові платформи.

Порівняння з Україною:

- Україна також має аналітичні платформи, такі як StopFake, але через обмежені ресурси та недостатню інтеграцію з міжнародними партнерами, її вплив менш масштабний.

- В Україні поки немає такої єдиної європейської стратегії боротьби з дезінформацією, хоча в рамках Стратегії інформаційної безпеки було зафіксовано прагнення до співпраці з ЄС і ЄС.

2. Досвід США

США є одним із лідерів у боротьбі з дезінформацією, зокрема в контексті зовнішніх загроз. Основними інструментами та ініціативами є:

- Global Engagement Center (GEC) - це урядова установа, яка займається моніторингом інформаційних атак і розповсюдженням правдивої інформації в межах політики США. Центр активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями для боротьби з пропагандою та дезінформацією.

- Система державних фактчекінгових платформ, таких як PolitiFact і FactCheck.org, які активно перевіряють політичну інформацію та висвітлюють

маніпуляції, особливо в період виборчих недоліків.

- Закон про захист прав інтернет-користувачів (2018) - цей закон встановлює обов'язки для компаній, які користуються соціальними мережами, контролює за фейковими новинами та іншими виходами, спрямовані на зниження поширення дезінформації.

Особливості США:

- США активно використовують технології для боротьби з фейками, зокрема через впровадження штучного інтелекту для моніторингу соціальної мережі.

- Акцент на партнерстві між державними агентствами і приватними платформами для досягнення максимальної ефективності.

Порівняння з Україною:

- В Україні не вистачає такої масштабної підтримки з боку держави та приватного сектору для створення подібних фактчекінгових платформ. Хоча такі ініціативи вже є, як StopFake, їхня діяльність все ще обмежена ресурсами.

- США мають більш скоординовану інфраструктуру для боротьби з дезінформацією, а в Україні недостатньо розвитку технологічних рішень для автоматизованого виявлення фейкових новин.

3. Досвід країни Балтії

Балтійські країни, такі як Латвія, Литва та Естонія, мають схожі з Україною проблеми з інформаційною безпекою через постійну загрозу з боку Росії. Вони розробили низку ефективних механізмів для боротьби з дезінформацією:

- Національні стратегії інформаційної безпеки, зокрема в Латвії та Литві, передбачають створення національних центрів з моніторингу інформаційних загроз, які активно співпрацюють із ЄС і НАТО для боротьби з дезінформацією.

- Інтернет-платформа для виявлення фейкових новин, як у Литві, є спеціалізованими державними агентствами для протидії інформаційним атакам. Вони знають моніторинг російських каналів і соціальних мереж, розповсюджуючи правдиву інформацію через офіційні ресурси.

- Програми навчання для населення: Балтійські країни активно впроваджують програми медіа-грамотності в школах та університетах, щоб підвищити обізнаність населення щодо безпеки дезінформації.

Особливості досвіду Балтії:

- Балтійські країни демонструють високу координацію з міжнародними партнерами та сприяють розвитку глобальних стандартів боротьби з дезінформацією.

- Приділіть велику увагу медіа-грамотності та освітнім ініціативам для всіх верств населення.

Порівняння з Україною:

- В Україні є певні ініціативи для підвищення медіаграмотності, але вони не досягнуть такого масштабу, як у балтійських країнах.

- Україна має певний прогрес у створенні національних стратегій, але завдяки Балтії її інфраструктура для моніторингу та аналізу дезінформації все ще потребує розвитку.

4. Висновки порівняння

Загальний аналіз досвіду України та інших країн світу про те, що українська стратегія боротьби з дезінформацією вдосконалюється, але вимагає подальшого розвитку та вдосконалення. Ключовими напрямками для удосконалення є:

- Покращення координації між державними структурами, медіа та громадським сектором.

- Розвиток технологічних рішень для моніторингу соціальної мережі.

- Посилення медіа-грамотності серед населення та створення стійкої культури критичного сприйняття інформації.

У порівнянні з країнами ЄС, США та Балтії Україна має значний потенціал для подальшого удосконалення своїх стратегій у боротьбі з дезінформацією, зокрема через розширення міжнародної співпраці та залучення.

Таблиця 3.1 – Порівняльний аналіз українського та міжнародного досвіду

Критерій	Україна	ЄС	США	Країни Балтії
Аналітичні платформи	StopFake: обмежені ресурси, орієнтація на спростування фейків	EUvsDisinfo: постійний моніторинг, широка взаємодія з громадськістю	PolitiFact, FactCheck.org: автоматизований моніторинг та перевірка даних	Спеціалізовані державні платформи для моніторингу російських інформаційних атак
Законодавчі ініціативи	Стратегія інформаційної безпеки, спроби регулювання соціальної мережі	АВМСД: прозорість, етика медіа	Закон про захист прав інтернет-користувачів, регулювання соціальних мереж	Національні стратегії інформаційної безпеки
Медіаграмотність	Початкові ініціативи в шкільній програмі	Програми для дітей, студентів, дорослих: «Медіаграмотність для всіх»	Масштабні освітні кампанії, співпраця з освітніми організаціями	Включення медіаграмотності до освітніх програм національного рівня
Технологічні рішення	Обмежене використання автоматизованих інструментів	Використання ШІ та алгоритмів для моніторингу	Впровадження AI для автоматичного встановлення фейкових новин	Координація з міжнародними партнерами для створення ефективних технологічних рішень
Співпраця з міжнародними організаціями	Активна участь у проектах EUvsDisinfo, співпраця з НАТО	Скоординовані дії між державами-членами та європейськими інституціями	Global Engagement Center (GEC): співпраця з іншими країнами та організаціями	Тісна взаємодія з НАТО та ЄС для забезпечення інформаційної безпеки
Особливості боротьби з дезінформацією	Орієнтація на локальні проблеми, обмежені ресурси	Комплексний підхід: правові, інституційні та просвітницькі заходи	Орієнтація на зовнішні загрози, тісна співпраця між державними та приватними організаціями	Висока координація з міжнародними партнерами, акцент на медіаграмотності

3.4 Проблеми та виклики інформаційної безпеки в Україні

Інформаційна безпека України залишається одним із пріоритетних напрямків національної безпеки, особливо в умовах гібридної війни та агресії з боку Російської Федерації. Дезінформація, пропаганда та кіберзагрози є одними з основних інструментів цієї війни, що вимагає від України не лише розробки відповідної стратегії, а й подолання низки проблем та викликів. Важливою складовою цей процес є як зовнішні загрози, так і внутрішні фактори, що ускладнюють ефективну протидію дезінформації та маніпуляціям. Ось основні проблеми та виклики, з якими стикається Україна у сфері інформаційної безпеки.

1. Зовнішні інформаційні загрози

Одним із головних викликів є зовнішні інформаційні атаки, спрямовані на дестабілізацію внутрішньої ситуації в Україні. Росія, як основний актор цих атак, активно використовує різноманітні інструменти для впливу на українське суспільство та політику.

Росія залишила постійні інформаційні атаки на Україну, що включають як традиційну пропаганду через ЗМІ, так і використання соціальних мереж для поширення фейків та маніпуляцій. Спеціалізовані російські державні канали, такі як RT, Sputnik, а також численні анонімні акаунти в соціальних мережах, працюють над створенням і поширенням фальшивих наративів, які намагаються посіяти паніку, дестабілізувати проблему в країні та підірвати довіру до державних інститутів.

Окремо варто зазначити використання соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter та Instagram, для маніпуляції суспільною думкою. У контексті гібридної війни Росія активно застосовує бот-мережі та тролінг, спрямований на підвищення рівня соціальної поляризації в Україні. Як зазначає В. Горбулін, маніпуляції через соціальні мережі мають значний вплив на громадську думку, особливо в період виборчих голодних або важливих політичних рішень [31].

2. Внутрішні проблеми інформаційної безпеки

проти на значні зусилля держави, Україна стикається з внутрішніми

викликами, які ускладнюють ефективну боротьбу з інформаційними загрозами.

Україна переживає період соціальної поляризації, що стає сприятливим середовищем для маніпуляцій та впливу ззовні. Сильні політичні розбіжності в суспільстві, демонструють єдиний наратив та відчуття національної єдності можуть бути використані як слабкі ланки, через які можна поширювати дезінформацію. Зокрема політичні сили, які перебувають в опозиції, можуть використовувати фейки для посилення соціальної напруги, що у своїй версії дозволяє зовнішнім акторам впливати на політичну проблему в Україні.

Однією з основних внутрішніх проблем є низький рівень медіаграмотності серед частини населення України. Велика частина українців не має достатніх навичок критичної оцінки інформації, що робить їх невразливими до маніпуляцій і фейків, поширених через традиційні медіа та соціальні мережі. Без належної медіа-освіти важко сформувати стійкість до маніпуляцій, що робить суспільство більш вразливим до дезінформаційних атак.

В Україні існує ряд органів, які хочуть боротися проти дезінформації, таких як Центр стратегічних комунікацій, Національна поліція та Служба безпеки України, проблемою залишається недостатня координація ними. Це призводить до фрагментації зусиль та неефективного використання ресурсів для виявлення та боротьби з інформаційними загрозами. Нерідко вихід єдиного інформаційного фронту дає можливість маніпуляціям розповсюджуватися без належного контролю з боку держави.

3. Технологічні виклики та кіберзагрози

Інформаційні загрози стають все більш технологічно складними. Росія, як один із основних агресорів в інформаційній сфері, активно використовує штучний інтелект та має великий потенціал для цільової маніпуляції. Мережі ботів та алгоритми в соціальних медіа можуть ефективно розширювати фейкову інформацію в автоматизованому режимі, що ускладнює її виявлення та боротьбу з нею.

Україна є однією з країн, які постійно стикаються з кіберзагрозами. Кібератаки, спрямовані на критичну інфраструктуру, банківські установи та

державні структури, стають все більш розширеними. також, атака на енергетичний сектор у 2015 році та численні спроби зламів у період президентських виборів у 2019 році показали, як інтернет-загрози можуть бути частиною гібридної війни, що ведеться проти України. Зважаючи на це, Україна повинна посилити кібербезпеку на всіх рівнях, включаючи державний сектор і приватні організації.

4. Проблеми з медіа-реформами та правовими аспектами

Попри значні кроки в реформуванні медіа-простору в Україні, зокрема через Закон про медіа та боротьбу з дезінформацією, проблема збереження балансу між боротьбою з фейками та свободою слова залишається складною. Багато журналістів і правозахисників занепокоєні можливістю використання законодавства для цензури або обмеження свободи преси. Це створює додаткові складності у впровадженні ефективних політик і заходів боротьби з фейковими новинами.

Існують значні прогалини в правовій базі, які обмежують ефективність боротьби з дезінформацією. Закони часто мають надзвичайно загальні або нечіткі формулювання, що ускладнює їх застосування на практиці. Крім того, деякі чіткої регламентації щодо відповідальності за поширення фейків у соціальних мережах створюють правову невизначеність і дозволяють уникати покарання за таке порушення.

5. Пропозиції щодо вирішення проблеми інформаційної безпеки в Україні

Для подолання існуючих проблем та викликів Україна повинна взяти низку заходів:

- Розвиток міжвідомчої координації, що дозволяє централізувати інформаційні зусилля та забезпечити єдину стратегію в боротьбі з дезінформацією.
- Впровадження комплексної медіаграмотності на всіх рівнях освіти, що зменшує вразливість населення до маніпуляцій.
- Посилення кібербезпеки та використання новітніх технологій для виявлення і запобігання кіберзагрозам.

- Удосконалення правового поля, щоб уникнути зловживань при боротьбі з фейковими новинами та забезпечити баланс між вільною словами та боротьбою з дезінформацією.

Інформаційна безпека України є важливою складовою національної безпеки, і для ефективної боротьби з дезінформацією необхідно подолати низку проблем і викликів. Від зовнішніх загроз, таких як пропаганда з боку Росії, до внутрішніх проблем, зокрема недостатньої медіаграмотності населення та правових прогалин, - усі ці фактори потребують комплексного підходу. Україна повинна посилювати міжнародну співпрацю, вдосконалювати правове поле, а також працювати над покращенням медіа-освіти для своїх громадян. Тільки таким чином можна створити стійке суспільство, здатне протистояти інформаційним атакам.

3.5 Пропозиції щодо вдосконалення національної стратегії інформаційної безпеки та міжнародної співпраці

Досконалення національної стратегії інформаційної безпеки та посилення міжнародної співпраці є численними кроками для успішної протидії дезінформації, особливо в умовах гібридної війни, в якій Україна перебуває вже кілька років. Для підвищення ефективності боротьби з дезінформацією необхідно покращити внутрішні механізми інформаційної безпеки, удосконалити законодавство, а також суттєво активізувати міжнародне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями.

Національна стратегія інформаційної безпеки України повинна бути оновлена, з огляду на сучасні виклики та загрози, а також інтегрувати передовий досвід міжнародних партнерів. який, необхідно отримати такі аспекти:

1. Формування єдиної платформи для координації дій

Для досягнення високої ефективності в боротьбі з дезінформацією в Україні необхідно створити єдину національну платформу, яка об'єднувала б усі зацікавлені державні органи, ЗМІ, громадські організації та фактчекінгові

платформи. На сьогоднішній день існує кілька органів, які займаються боротьбою з інформаційними загрозами, але відсутня чітка координація між ними (Воронов, 2020). Встановлення єдиної платформи дозволяє:

- Швидко реагувати на інформаційні атаки.
- Обмінюватися інформацією та даними для появи нових загроз.
- Створювати спільні інформаційні кампанії для боротьби з дезінформацією.

2. Інтеграція різних гілок влади та громадського сектору також дозволяє створити більш ефективну стратегію протидії дезінформації.

Підвищення медіаграмотності та інформаційної культури населення

Одним із основних напрямків вдосконалення національної стратегії є розробка та впровадження національних програм з підвищення медіаграмотності серед населення. Враховуючи, що значна частина суспільства в Україні є вразливою до фейкових новин через низький рівень критичного мислення на державному рівні потрібно:

- Створити національну освітню платформу для навчання громадян, що включає курси з медіа-грамотності та основ критичного сприйняття інформації.
- Впровадити програми з медіа-освіти в школах та університетах.
- Залучати освітні ініціативи для різних верств населення, зокрема для пенсіонерів та малозабезпечених верств населення, які можуть бути найбільш уразливими до інформаційних маніпуляцій.

3. Вдосконалення правового поля в боротьбі з дезінформацією

Для ефективної боротьби з дезінформацією важливо оновити та адаптувати національне законодавство. Законодавчі ініціативи повинні включати:

- Читке регулювання соціальної мережі: В Україні необхідно створити законодавчі акти, які б детальніше визначали механізми боротьби з дезінформацією в онлайн-просторі, зокрема шляхом залучення соціальних мереж до відповідальності за поширення фейкових новин.

- Забезпечення свободи слова при боротьбі з фейками: Важливо

гарантувати баланс між боротьбою з дезінформацією та захистом прав на свободу слова, що вимагає чіткого визначення межі втручання держави в медіапростір. За словами Г. Почепцова, ці межі повинні бути встановлені таким чином, щоб не призводити до цензури та обмеження свободи вираження думок.

4. Інтеграція новітніх технологій для моніторингу інформаційних загроз

Сучасні технології мають великий потенціал у боротьбі з дезінформацією. Україна повинна активно впроваджувати такі інструменти:

- Індивідуальний штучний інтелект для аналізу фейкових новин.
- Аналіз великих даних для відслідковування поширення дезінформації через соціальні мережі.
- Розвиток технологій блокування та знищення фейкових акаунтів, що поширюють маніпуляції та пропаганду.

Це дозволяє більш ефективно виявляти і нейтралізувати фальшиву інформацію, а також реагувати на її поширення в реальному часі.

Інформаційна війна, зокрема боротьба з дезінформацією, не має кордонів. Україна повинна активно залучати міжнародних партнерів до боротьби з дезінформацією, зокрема через розвиток співпраці з міжнародними організаціями та державами.

Україна має активну співпрацю з Європейським Союзом і НАТО в боротьбі з інформаційними загрозами. Однак є потенціал для подальшого розвитку цієї співпраці. яке:

- Інтеграція в програми інформаційної безпеки ЄС та НАТО для обміну інформацією про загрози та фейкові новини.
- Спільні тренінги та навчання для медіа та громадських організацій, які користуються моніторингом дезінформації.
- Ініціативи з підвищення рівня медіаграмотності на глобальному рівні, що дозволяє Україні отримати доступ до кращих міжнародних практик та інструментів.

Україна має укріпити співпрацю з міжнародними фактчекінговими

платформами, такими як PolitiFact, FactCheck.org, International Fact-Checking Network (IFCN), а також з такими ініціативами, як EUvsDisinfo та The Global Forum for Media Development. Це дозволяє:

- Обмінюватися досвідом у боротьбі з фейковими новинами та маніпуляціями.
- Розвивати міжнародні стандарти фактчекінгу та забезпечити їх адаптацію до національних умов.

1. Партнерство з технологічними компаніями

Співпраця з технологічними компаніями, такими як Facebook, Twitter, Google, є важливою для забезпечення прозорості та відповідальності в онлайн-просторі. Україна повинна ініціювати:

- Регулювання онлайн-платформи щодо боротьби з фейками та маніпуляціями.
- Інтеграція з глобальними фактчекінговими мережами для швидкого виявлення та спрощення фейкових новин.

Україна має активно розвивати міжнародні альянси, зокрема з країнами Балтії, Польщі, США та Канади, для створення загальної платформи для боротьби з дезінформацією, яка може включати технічні інструменти, спільні навчання та обмін досвідом. такі альянси мають дозволити Україні не тільки захистити свій інформаційний простір, а й ефективно протидіяти глобальним інформаційним атакам.

1. Розвиток правових механізмів та забезпечення балансу між вільним словом і боротьбою з дезінформацією

Необхідно завершити правові реформи, що стосуються медіа і боротьби з фейками, та створити ефективні правові механізми контролю за діяльністю онлайн-платформи. Однак важливо забезпечити баланс між боротьбою з дезінформацією та захистом основних прав і свобод громадян, особливо права на свободу вираження думок.

2. Підвищення фінансування для інформаційної безпеки

Для ефективної боротьби з дезінформацією необхідно збільшити

фінансування державних органів у сфері інформаційної безпеки, зокрема для розробки новітніх технологій, запуску медіа-освітніх засобів та підтримки громадських організацій, які займаються фактчекінгом.

Досконалення національної стратегії інформаційної безпеки та активізація міжнародної співпраці є необхідними кроками для протидії сучасним інформаційним загрозам. Україна має інтегрувати передові міжнародні практики та технології, а також розвивати свою медіа- та фактчекінгову інфраструктуру, щоб створити стійке суспільство, здатне протистояти дезінформації та маніпуляціям.

ВИСНОВКИ

Інформаційна безпека є однією з ключових складових національної України, особливо в умовах сучасної гібридної безпеки війни. Враховуючи специфіку сучасних загроз, включаючи дезінформацію, пропаганду та кіберзагрози, Україна має надзвичайно важливу задачу - забезпечити стійкість до маніпуляцій у медіа-просторі, захистити громадян від інформаційних атак і створити ефективну систему протидії дезінформації. Протидія дезінформації потребує комплексного підходу, що включає державні ініціативи, міжнародний парламент, а також активне залучення медіа та громадських організацій.

1. Проблеми та виклики в інформаційній безпеці України

Зовнішні загрози, зокрема пропаганда з боку Росії, є однією з найбільших проблем у сфері інформаційної безпеки України. Росія використовує різноманітні інструменти для маніпуляції громадською думкою через соціальні мережі, традиційні медіа, а також через спеціалізовані канали та тролінг. Проблема виявилася не тільки в одній чіткій відповіді на ці загрози, але й у внутрішніх факторах, таких як соціальна поляризація та низький рівень медіаграмотності серед частини населення.

Крім того, іншим аспектом є недостатня координація між державними органами та громадським сектором, що обмежує ефективність національних стратегій у боротьбі з дезінформацією. Без єдиної стратегії та централізованого управління цією проблемою важко успішно протидіяти фейковим новинам.

2. Стратегії та заходи, що використовують Україну для боротьби з дезінформацією

Україна прийняла низку важливих законодавчих і стратегічних ініціатив для боротьби з інформаційними загрозами. також, Стратегія інформаційної безпеки України, прийнята в 2021 році, визначає основні напрямки державної політики в інформаційній сфері. Ця стратегія спрямована на моніторинг та нейтралізацію загроз, підвищення рівня медіаграмотності серед громадян та забезпечення ефективної взаємодії між державними органами, ЗМІ та

громадськими ініціативами.

Іншою важливою ініціативою є Закон України "Про забезпечення інформаційної безпеки", який визначає правові рамки для боротьби з дезінформацією в країні. Законодавство включає норми, що забезпечують відповідальність на медіа та онлайн-платформі за поширення фейкових новин, а також зобов'язують їх реагувати на випадкові маніпуляції в інформаційному просторі.

Важливим етапом боротьби з дезінформацією є також створення Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, який має на меті координацію дій державних органів та громадських ініціатив у сфері інформаційної безпеки. Цей центр моніторингу інформаційного простору, виявляє загрози та активно взаємодіє з міжнародними партнерами для подолання інформаційних атак.

3. Проблеми правового та інфраструктурного забезпечення

Проблеми правового забезпечення, зокрема недостатня чіткість деяких положень законодавства, є одними з основних перешкод для ефективної боротьби з дезінформацією в Україні. Відсутність чітких норм соціальної мережі та відповідальності платформи за поширення фейкових новин створює правову невизначеність, яка використовується для уникнення покарання за маніпуляції. Як зазначають експертизу, такі прогалини в законодавстві ускладнюють боротьбу з фейками, ускладнюють вирішення проблем, де проходять межі між вільною словами і маніпулюванням інформацією.

З іншого боку, інфраструктура протидії дезінформації потребує значних удосконалень. Можливо створити єдину національну платформу для моніторингу та аналізу інформаційних загроз, яка включала всі зацікавлені сторони: державні органи, ЗМІ, громадські організації та міжнародні партнери. Це дозволяє підвищити ефективність боротьби з дезінформацією, забезпечити централізовану обробку даних та швидку реакцію на інформаційні атаки.

4. Важливість міжнародної співпраці

Міжнародна співпраця є важливою складовою частиною боротьби з

dezінформацією. Україна повинна активно взаємодіяти з міжнародними партнерами, такими як Європейський Союз, НАТО, США та країни Балтії, для розробки глобальних стандартів боротьби з фейковими новинами та маніпуляціями.

Важливою частиною цієї співпраці є платформи, такі як EUvsDisinfo, які можуть обмінюватися повідомленнями про інформаційні атаки та дезінформаційні кампанії. Спільні зусилля міжнародних організацій сприяють підвищенню прозорості інформаційного простору країни та допомагають тим, хто є жертвами інформаційних атак, зібрати докази та ефективно реагувати на загрози.

тому, для України важливо активно співпрацювати з державами НАТО та у сфері стратегічних комунікацій та обміну даними про інформаційні загрози. Крім того, співпраця з міжнародними фактчекінговими платформами, такими як PolitiFact, FactCheck.org, допоможе Україні отримати доступ до кращих практик і технологій для боротьби з фейковими новинами.

5. Рекомендації для вдосконалення національної стратегії

Для подолання наявних проблем і викликів в інформаційній безпеці необхідно:

- Удосконалити правову базу для боротьби з дезінформацією, зокрема шляхом прийняття чітких та конкретних норм щодо соціальної мережі, а також механізмів боротьби з фейковими новинами.
- Посилити інтеграцію різних органів влади та громадського сектору для більш ефективної боротьби з дезінформацією через створення єдиної координаційної платформи, що дозволить забезпечити єдину стратегію та швидку реакцію на загрози.
- Підвищити медіаграмотність населення через запровадження національних програм з медіа-освіти та громадянської активності, що дозволяє значно зменшити вразливість громадян до маніпуляцій і фейкових новин.
- Активно використовують новітні технології, такі як штучний інтелект і аналіз великих даних, для автоматизованого виявлення фейкових новин

та маніпуляцій, що зменшують вплив дезінформації на суспільство.

- Забезпечити постійну співпрацю з міжнародними партнерами, включаючи ЄС, НАТО, США, а також з фактчекінговими платформами, для обміну досвідом і забезпечення глобальної координації у боротьбі з дезінформацією.

6. Висновки щодо ефективності протидії дезінформації

Протидія дезінформації в Україні є масовим і складним процесом, який потребує злагодженої роботи державних органів, ЗМІ, громадських організацій та міжнародних партнерів. Хоча Україна вже досягла значного прогресу в розробці стратегій і законодавства в цій сфері, є ще багато аспектів, які потребують вдосконалення. також, важливо покращити координацію між державними та приватними секторами, забезпечити більш ефективний моніторинг та аналіз інформаційних загроз, а також активно використовувати новітні технології для боротьби з фейковими новинами. Крім того, посилення медіаграмотності серед населення та розвиток міжнародної співпраці є більшими кроками для створення стійкого суспільства, здатного протистояти інформаційним атакам.

Тільки через комплексний підхід, що включає вдосконалення національної стратегії, зміцнення правової бази, розвиток нових технологій і тісну міжнародну співпрацю, Україна може ефективно протистояти дезінформації та захистити свою інформаційну безпеку на глобальному рівні.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Chernobrov D., Briant E. L. Competing propagandas: How the United States and Russia represent mutual propaganda activities. Politics. URL: <https://doi.org/10.1177/0263395720966171> (дата звернення 31.10.2024)
2. EUvsDisinfo. Аналітичний звіт про російську пропаганду URL: <https://euvsdisinfo.eu> (дата звернення 14.09.2024)
3. EUvsDisinfo. Спрощення заяви про заборону російської мови та культури URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/ukraine-bans-russian-language-and-culture/> (дата звернення 03.11.2024)
4. European Endowment for Democracy. Responding to disinformation: Best practices and recommendations for civil society. Brussels, 2021. 64 p.
5. Jerome Gavin. Information and Misinformation in the Russia Ukraine war. URL: <https://www.visionofhumanity.org/information-and-misinformation-in-the-russia-ukraine-war/> (дата звернення 08.10.2024).
6. Kornieiev V., Ryabichev V., Glushkova T. Fake News and Content Manipulation Under Russian Information Aggression. Przegląd Strategiczny. 2023. No. 15. P. 187–209.
7. Libicki M. C. What is information warfare? National Defense University, Institute for National Strategic Studies. 1995.
8. Macdonald S. Propaganda and Information Warfare in the Twenty-First Century: Altered Images and Deception Operations. Taylor & Francis Group, 2007. 220 p.
9. NATO StratCom COE. Звіт про інформаційні операції. Рига, 2023. URL: <https://stratcomcoe.org> (дата звернення 23.09.2024).
10. RAND Corporation. Truth Decay: An Initial Exploration of the Diminishing Role of Facts and Analysis in American Public Life. Santa Monica, 2018.

11. RT. Гроші, виділені США, ніколи не доходять до простих українців URL: <https://www.rt.com/news/567890-us-aid-ukraine-corruption/> (дата звернення 21.11.2024).
12. SPRAVDI. 10 фіаско російської пропаганди у 2022 році. URL: <https://spravdi.gov.ua/10-fiasko-rosijskoji-propagandy-u-2022-roczii/> (дата звернення 31.10.2024).
13. StopFake. Розвінчання фейків URL: <https://stopfake.org> (дата звернення 07.11.2024).
14. The Conversation. Putin's propaganda is rooted in Russian history – and that's why it works. 2022. URL: <https://theconversation.com/putins-propaganda-is-rooted-in-russian-history-and-thats-why-it-works-184197> (дата звернення 20.09.2024).
15. The Economist. The Kremlin's propaganda machine is running at full throttle. 2022. URL: <https://www.economist.com/europe/2022/02/28/the-kremlins-propaganda-machine-is-running-at-full-throttle> (дата звернення 30.10.2024).
16. Turns D. Cyber Warfare and the Notion of Direct Participation in Hostilities. *Journal of Conflict and Security Law*. 2012. Vol. 17, no. 2. P. 279–297.
17. USAID/Internews. Українці частіше визначають інформаційні маніпуляції як нагальну проблему URL: <https://internews.org> (дата звернення 24.11.2024).
18. Viacheslav Gusarov. The Russians came Pt.2 How much does the Russian information war cost? URL: <https://web.archive.org/web/20171222052510/http://sprotyv.info/en/news/kiev/russians-came-pt2-how-much-does-russian-information-war-cost> (дата звернення 16.11.2024).
19. Ilves L. K., Evans T. J., Cilluffo F. J., Nadeau A. A. European Union and NATO Global Cybersecurity Challenges: A Way Forward. // *PRISM*. 2016. Vol. 6, No. 2. P. 126-141.

20. War of the Waves: Radio and Resistance During World War II. S. Gagliarducci et al. SSRN Electronic Journal. 2019. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3170796> (дата звернення 04.11.2024).
21. Wilson Center. Operation Denver: KGB and Stasi Disinformation Regarding AIDS. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/operation-denver-kgb-and-stasi-disinformation-regarding-aids> (дата звернення : 13.12.2024).
22. Белкін Л. Дослідження методів антиукраїнської російської пропаганди в інформаційних війнах проти України. Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal «Air and Space Law». Т. 3, № 64. С. 87–94.
23. Бернайз Е. Пропаганда. Київ : Видавничий дім «Сварог», 2023. 128 с.
24. Бобров А. Пропаганда 2023. Інформаційні війни під час російської агресії. Харків : Фоліо, 2023. 160 с.
25. Бурковський П. Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014–2016 років. Ms.detector.media. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/19200/2017-07-04-rosiyska-propaganda-pro-podii-v-ukraini-tendentsii-20142016-rokiv/> (дата звернення 05.11.2024).
26. Бельська Т. В. Інформаційно-психологічна війна як спосіб впливу на громадянське суспільство та державну політику держави. Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2014. Вип. 1. С. 49–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_1_92014 (дата звернення 11.09.2024).
27. Білоусенко І. Ukrainian Nazis for the Czech Republic, bio laboratories for North Macedonia, and Russophobia for Georgia. Analysis of Russian propaganda in 11 European countries. Detector.media. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/propahanda_vplyvyarticle/202819/2022-09-14-ukrainian-nazis-for-the-czech-republic-bio-laboratories-for-north-

macedonia-and-russophobia-for-georgia-analysis-of-russian-propaganda-in-11-european-countries/ (дата звернення 20.11.2024).

28. Васильєва Н. В. Пропаганда як складова інформаційно-комунікативної політики і загроза національній безпеці. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 34–41.

29. Воєнна пропаганда РФ – механізми впливу та способи захисту: детальний розбір від Тизенгаузена. URL: <https://spravdi.gov.ua/10-fiasko-rosijskoj-i-propagandy-u-2022-rocz-i/> (дата звернення 10.10.2024).

30. Гетьманчук П. Гібридна війна Росії проти України: інформаційний аспект. 2019. С. 296–307.

31. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Київ: Видавничий дім «Наукова думка», 2022. Електронна книга.

32. Гордієнко М. Г. Інформаційні наративи як інструмент гібридної війни. У Соціально-політичні процеси в Україні та світі у контексті глобалізаційних перетворень: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ірпінь, 23 квітня 2021 року). Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. С. 50–60.

33. Гончарук-Чолач Т. В., Джугла Н. В. Теорія та практика політичної пропаганди: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 254 с.

34. Давидюк М. Як працює пропаганда. Київ: Наш Формат, 2019. 240 с.

35. Денисюк Ж. З. Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегій державної інформаційної політики. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Том 32 (71), № 2. С. 46–50.

36. Дослідницький центр Pew. Соціальні мережі та фейкові новини, 2021. URL: <https://pewresearch.org/> (дата звернення 18.09.2024)

37. Кулеба Д. Війна за реальність. Як перемагати у світі фейків, правд і спільнот. Київ: Видавництво "КМ-Букс", 2019. 210 с.

38. Nakashima E. U.S. cyber-offensive against Russia signals new strategy by Trump administration. // The Japan Times, 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/12/16/world/us-hacks-russia/>
39. Мороз О. Нація овочів? Як інформація змінює мислення та поведінку українців" (2020)
40. Платформа прав людини. ЗМІ і війна: особливості поширення інформації та фото під час воєнного стану. URL: <https://ppl.org.ua/zmi-i-vijna-osoblyvosti-poshyrennya-informacii-ta-foto-pid-chas-voyennogo-stanu/> (дата звернення 24.09.2024).
41. Померанцев П. Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності. Київ: Видавництво «Основи», 2019. 256 с.
42. Плохій С. Російсько-українська війна. Нью-Йорк : WW Norton & Company, 2023. 400 с.
43. Почепцов Г. Пропаганда 2.0. Київ: Видавництво "Рефл-бук", 2019. 220 с.
44. Почепцов Г. Пропаганда 2023. Інформаційні війни під час російської агресії. Київ: Видавничий дім "Наукова думка", 2023. 248 с.
45. Почепцов Г. ССРСР. Страна, створена пропагандою. Київ : Видавництво «Рефл-бук», 2018. 320 с.
46. Почепцов Г. Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дії. Київ: Видавництво "Рефл-бук", 2020. 210 с.
47. Почепцов Г. Фейк. Технології спотворення реальності. Київ: Видавництво "Рефл-бук", 2018. 200 с.
48. Cybersecurity. European Commission website. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/cybersecurity>
49. Рада національної безпеки і оборони України. Стратегія інформаційної безпеки України, 2021. Київ, 2021. URL: <https://rnbo.gov.ua/> (дата звернення 20.10.2024)
50. Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.

51. Солонько О. Інфодемія. Зброя дезінформації у вірусну епоху. Київ : Видавництво «Наш Формат», 2021. 240 с.
52. ТАСС. Українські військові продукти фосфорні боєприпаси проти мирних жителів Донбасу URL: <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/12345678> (дата звернення 09.10.2024).
53. Інформаційний сайт "Раніше всіх". Відео про "обстріл дитячого садка" URL: <https://t.me/s/ranshe/5678> (дата звернення 22.11.2024).
54. Інформаційний сайт "Раніше всіх". Повідомлення від 12 травня 2023 року URL: <https://t.me/s/ranshe/1234> (дата звернення 18.10.2024).
55. Федонюк С. В. Інформаційні війни: Робоча навч. прогр. Луцьк: РВВ "Вежа" ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. 28 с.
56. Шумка А. В., Черник П. П. Теоретичні аспекти інформаційних війн та національна безпека. Грані. 2015. №9. С. 10–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_9_4 (дата звернення 25.11.2024).